

24 päivänä syyskuuta 2009*

Yhdistetyissä asioissa C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P,

joissa on kyse yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvista valituksista, jotka on pantu vireille 1.3., 2.3., 5.3. ja 6.3.2007,

Erste Group Bank AG, aiemmin Erste Bank der österreichischen Sparkassen AG (C-125/07 P), kotipaikka Wien (Itävalta), edustajanaan Rechtsanwalt F. Montag,

Raiffeisen Zentralbank Österreich AG (C-133/07 P), kotipaikka Wien (Itävalta), edustajinaan Rechtsanwalt S. Völcker ja Rechtsanwalt G. Terhorst,

Bank Austria Creditanstalt AG (C-135/07 P), kotipaikka Wien (Itävalta), edustajinaan Rechtsanwalt C. Zschocke ja Rechtsanwalt J. Beninca, ja

Österreichische Volksbanken AG (C-137/07 P), kotipaikka Wien (Itävalta), edustajinaan Rechtsanwalt A. Ablasser, Rechtsanwalt R. Bierwagen ja Rechtsanwalt F. Neumayr,

valittajina,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

ja joissa vastapuolena on

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään A. Bouquet ja R. Sauer, avustajinaan avocat D. Waelbroeck ja Rechtsanwältin U. Zinsmeister, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja C. W. A. Timmermans sekä tuomarit J.-C. Bonichot, P. Kūris (esittelevä tuomari), L. Bay Larsen ja C. Toader,

julkisasiamies: Y. Bot,
kirjaaja: hallintovirkamies B. Fülöp,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 13.3.2008 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 26.3.2009 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Erste Group Bank AG, aiemmin Erste Bank der österreichischen Sparkassen AG (jäljempänä Erste), Raiffeisen Zentralbank Österreich AG (jäljempänä RZB), Bank Austria Creditanstalt AG (jäljempänä BA-CA) ja Österreichische Volksbanken AG (jäljempänä ÖVAG) vaativat valituksissaan yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-259/02–T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. vastaan komissio, 14.12.2006 antaman tuomion (Kok., s. II-5169; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla se hylkäsi niiden kanteet, joilla vaadittiin ensisijaisesti EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/36.571/D-1, Itävallan pankit – Lombard-klubi) 11.6.2002 tehdyn komission päätöksen 2004/138/EY (EUVL 2004, L 56, s. 1; jäljempänä riidanalainen päätös) kumoamista ja toissijaisesti kullekin niistä riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätyn sakon alentamista ja ainakin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion kumoamista ja asian palauttamista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen.

I Asiaa koskevat oikeussäännöt

A Asetus N:o 17

- 2 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, joka on perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 11 artiklan 5 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jos yritys tai yritysten yhteenliittymä ei anna pyydettyjä tietoja komission asettamassa määräajassa tai se antaa puutteellisia tietoja, komission on päätöksellään vaadittava tietojen antamista. Päätöksessä on yksilöitävä pyydetty tiedot, asetettava aiheellinen

määräaika tietojen antamista varten sekä ilmoitettava 15 artiklan 1 kohdan b alakohdassa ja 16 artiklan 1 kohdan c alakohdassa säädetystä seuraamuksista sekä oikeudesta hakea muutosta päätökseen yhteisön tuomioistuimelta.”

3 Asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”2. Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 laskentayksikköä taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

a) rikkovat perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohtaa tai [82] artiklaa; taikka

b) rikkovat jotakin 8 artiklan 1 kohdan nojalla määrättyä velvoitetta.

Sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto.”

B Suuntaviivat

- 4 Komission tiedonannon, jonka otsikkona on ”Suuntaviivat asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa” (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat), johdanto-osassa todetaan seuraavaa:

” – – suuntaviivoissa esitettyjen periaatteiden tarkoituksena on varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös yhteisöjen tuomioistuimeen; samalla vahvistetaan lainsäätäjän komissiolle jättämä liikkumavara harkintavallalle, jonka perusteella komissio voi määrätä sakoksi enintään 10 prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta. Tätä liikkumavaraa on kuitenkin sovellettava yhtenäisen ja syrjimättömän politiikan linjan mukaisesti, joka vastaa kilpailusääntöjen rikkomisen estämiselle asetettuja tavoitteita.

Sakon uusi laskutapa perustuu tästedes jäljempänä esitettyyn kaavaan, joka pohjautuu perusmäärään, jota korotetaan raskauttavien olosuhteiden perusteella ja alennetaan lieventävien olosuhteiden perusteella.”

- 5 Suuntaviivojen 1 kohdassa määrätään, että sakkojen määrän laskennassa perusmäärä määritetään asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohdassa vahvistettujen perusteiden mukaan eli rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella. Suuntaviivoissa määrätään myös, että sakkoa määritettäessä rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus.

C Yhteistyötiedonanto

- 6 Komissio määritteli sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskeissa asioissa antamassaan tiedonannossa, joka julkaistiin Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä 18.7.1996 (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) ja jonka luonnos otsikkonaan ”Tiedotus Euroopan komissiolta sen politiikasta sakkojen määräämisessä kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi” julkaistiin 19.12.1995 (EYVL C 341, s. 13), ne edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskeissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai joilla kyseiset yritykset voivat saada alennusta sakoista, jotka niiden olisi pitänyt maksaa, jos ne eivät olisi olleet tällaisessa yhteistyössä, kuten tämän tiedonannon A kohdan 3 alakohdasta ilmenee.
- 7 Yhteistyötiedonannon A kohdan 5 alakohdassa todetaan seuraavaa:

”Yritysten yhteistyö komission kanssa on vain yksi monista tekijöistä, jotka komissio ottaa huomioon sakon määrän vahvistaessaan.

– –”

- 8 Yhteistyötiedonannon D kohdassa, joka koskee sakkojen määrän merkittävää alentamista, todetaan seuraavaa:

”1. Jos yritys tarjoutuu yhteistyöhön ilman, että kaikki edellä B tai C kohdassa esitetyt edellytykset täyttyvät, yritykselle voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, mikä sille olisi määrätty ilman yhteistyötä.

II Asian tausta ja riidanalainen päätös

¹⁰ Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti valituksenalaisessa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostetun kanteen taustalla olevat tosiseikat seuraavasti:

”1 Komissio on [riidanalaisessa] päätöksessä – – todennut eri yritysten osallistuneen useisiin EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin sopimuksiin ja yhdenmukais-tettuihin menettelytapoihin.

2 Kyseessä olivat erityisesti seuraavat kahdeksan pankkia, jotka ovat riidanalaisen päätöksen adressaatteina:

– Erste – –

– [RZB]

– [BA-CA]

– – –

– [ÖVAG]

-- --

- 3 Komissio arvostelee riidanalaisen päätöksen adressaatteja lähinnä siitä, että nämä loivat verkoston, josta se käyttää nimitystä Lombard-verkosto, eli tiheästi organisoidun verkoston [säännöllisiä] pyöreän pöydän kokouksia (jäljempänä kokoukset), joissa käsiteltyjen aiheiden kirjo oli laaja ja joissa ne yhteensovittivat toimintaansa suhteessa kaikkiin olennaisiin Itävallan pankkituotteiden ja -palvelujen markkinoiden kilpailumuuttuihin säännöllisesti.

--

- 15 Komissio aloitti varsinaisen tutkintamenettelyn saatuaan huhtikuussa 1997 tiedon asiakirjasta, joka antoi aiheita epäillä, että Itävallan pankkimarkkinoilla oli EY 81 artiklan vastaisia sopimuksia tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja. Poliittinen puolue Freiheitliche Partei Österreichs (jäljempänä FPÖ) teki – – asetuksen N:o 17 – – 3 artiklan nojalla 30.6.1997 kantelun kahdeksasta itävaltalaisesta luottolaitoksesta, joiden epäiltiin osallistuneen kilpailua rajoittaviin sopimuksiin ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin.

- 16 Komissio teki 23.6. ja 24.6.1998 yllätystarkastuksia useisiin pankkeihin, joihin kuului suurin osa riidanalaisen päätöksen adressaateista. Komissio lähetti 21.9.1998 asetuksen N:o 17 11 artiklan 2 kohdan nojalla tietopyynnön useille luottolaitoksille, joiden epäiltiin osallistuneen näihin sopimuksiin tai menettelytapoihin.

- 17 Heti tietopyynnön saatuaan suurimmat asianomaisista pankeista tarjosivat komissiolle 'yhteistyötään' asian tutkimisessa ja jopa ehdottivat tosiseikkojen esittämistä 'omasta aloitteestaan' (sen sijaan että ne olisivat vastanneet tietopyyntöön) ja luopuivat samalla kuulemistilaisuudesta; sen vastineeksi ne toivoivat, että komission kilpailuasioista vastaava pääosasto peruuttaisi tietopyyntönsä ja määräisi vain 'maltillisen' hallinnollisen sakon. Vaikka komissio kiitteli ripeyttä, jolla pankit olivat tarjonneet yhteistyötään, se kieltäytyi tekemästä tästä minkäänlaista sopimusta.
- 18 Kaikki adressaatit vastasivat siis tietopyyntöön. Siinä yhteydessä tietyt niistä kuitenkin väittivät, että suurin osa esitetyistä kysymyksistä oli sellaisia, joihin niillä ei ollut velvollisuutta vastata, ja että ne voisivat antaa tällaisen vastauksen sekä toimittaa siihen liittyviä asiakirjoja vapaaehtoisesti edellä mainitun yhteistyön yhteydessä. Komissio hylkäsi tämän oikeudellisen näkemyksen.
- 19 Hieman tämän jälkeen suurimmat asianomaisista pankeista, joihin kantajat kuuluivat, osoittivat – – komissiolle 132-sivuisen asiakirjan, joka oli nimeltään 'Yhteinen selvitys tosiseikoista' ja jossa ne kuvasivat yksityiskohtaisesti kartellin historiaa sekä esittivät yhteenvedon ja oman arvionsa kokousten sisällöstä sellaisena kuin se ilmeni takavarikoiduista ja esitettäväksi vaadituista asiakirjoista. Samalla ne toimittivat 16 kansiota, jotka sisälsivät kokouskohtaisesti arkistoituja asiakirjoja sekä yksityiskohtaisia sisällysluetteloja. Kyetäkseen arvioimaan tosiseikkoja koskevan yhteisen selvityksen yhteydessä toimitettujen asiakirjojen tuomaa mahdollista lisäarvoa komissio pyysi pankkeja ilmoittamaan, olivatko jotkin näistä asiakirjoista sille uusia, ja jos näin oli, mitkä nämä asiakirjat olivat. Sen vastapuolet katsoivat, ettei tämän pyynnön noudattaminen ollut mahdollista eikä tarpeen.
- 20 Komissio toimitti 13.9.1999 kahdeksalle pankille 11.9.1999 päivätyn väitetiedoksiantonsa. – – Komissio toimitti 22.11.2000 pankeille täydentävän väitetiedoksiannon. – –

21 Komissio teki riidanalaisen päätöksen 11.6.2002.

--

22 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa, että kyseisen päätöksen adressaatteina olevat kahdeksan pankkia ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan määräyksiä osallistumalla hintoja, maksuja ja muita kilpailutekijöitä koskeviin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joilla pyrittiin 1.1.1995 ja 24.6.1998 välisenä aikana rajoittamaan kilpailua Itävallan pankkituotteiden ja -palvelujen markkinoilla.

--

24 Riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätään päätöksen adressaateille seuraavat sakot:

– Erste: 37,69 miljoonaa euroa

– RZB: 30,38 miljoonaa euroa

– BA-CA: 30,38 miljoonaa euroa

--

– ÖVAG: 7,59 miljoonaa euroa

--.

- 25 Riidanalaisessa päätöksessä esitetään, että ennen kaikkea korkoja ja maksuja koskevilla pankkien välisillä sopimuksilla on ollut Itävallassa pitkät perinteet ja että 1980-luvulle saakka ne perustuivat osittain lainsäädäntöön, joka kuitenkin kumottiin viimeistään 1.1.1994, kun Itävallan tasavalta liittyi Euroopan talousalueeseen (ETA) ja [laki pankkitoiminnasta (Bankwesengesetz)] tuli voimaan.
- 26 Luottolaitokset jatkoivat kuitenkin luomassaan verkostossa sopimusten tekemistä etenkin luotto- ja talletuskoroista.
- 27 Riidanalaisen päätöksen 5 luvussa esitetään, että sopimukset olivat sisällöltään kattavia, mitä suurimmassa määrin vakiintuneita ja tiiviisti keskenään verkostoituneita ja ne kattoivat koko Itävallan alueen. Kutakin pankkituotetta varten oli olemassa oma kokouksensa, johon osallistuivat toisen tai kolmannen johtotason asiasta vastaavat toimihenkilöt. Käytännössä tätä sisällöllistä jakoa ei kuitenkaan noudatettu tarkasti. Toisinaan yhdessä kokouksessa käsiteltiin useampien kokouksien alaan kuuluvia, sisällöltään yhteenliittyviä kysymyksiä. Nämä yksittäiset kokoukset kuuluivat kiinteään kokonaisuuteen.

- 28 Suurimpien itävaltalaisten pankkien johtotason edustajat kokoontuivat kuukausittain elokuuta lukuun ottamatta ja muodostivat korkeimman tason elimen (joka nimettiin Lombard-klubiksi). Kokouksissa käsiteltiin kilpailun kannalta ilmeisen neutraaleja, yleisesti kiinnostavia aiheita, minkä lisäksi neuvoteltiin myös esimerkiksi korkojen muutoksista, mainostoimenpiteistä jne. Joissain näistä kokouksista oli läsnä myös Itävallan keskuspankin – – edustajia.
- 29 Yhtä tasoa alempana pidettiin tiettyihin tuotteisiin liittyviä teknisluonteisia kokouksia. Näistä tärkeimpiä olivat aktiivisia toimenpiteitä eli luottoja ja passiivisia toimenpiteitä eli talletuksia käsittelevät kokoukset, joissa nimien mukaisesti vahvistettiin luotto- ja talletusehdot (eli korot) ja joihin kokoonnuttiin joko erikseen tai yhdessä. Lombard-klubin ja näiden kokousten välillä käytiin erityisen vilkasta tiedonvaihtoa.
- 30 Lukuisia erilaisia alueellisia kokouksia pidettiin säännöllisesti kaikissa Itävallan osavaltioissa. Joissakin osavaltioissa jopa jäljiteltiin Lombard-klubin ja teknisluonteisten kokousten hierarkkista rakennetta.
- 31 Luotto- ja/tai talletustoimintaa koskeneiden liittovaltion tason kokousten aikana wieniläisten laitosten edustajat tapasivat alueellisia virkaveljiään lähinnä siinä tarkoituksessa, että heidän päätöksensä laajennettaisiin koskemaan koko Itävallan aluetta.
- 32 Lisäksi pidettiin yritysasiakastoiminnan, vapaita ammatinharjoittajia koskevan yksityisasiakastoiminnan, kiinnitysluotto- ja asuntorakennusluottotoiminnan aloilla erityiskokouksia, joita kutsuttiin nimillä 'Minilombard'-kokoukset, 'suurasiakkaita koskevat kokoukset', 'vapaita ammatinharjoittajia koskevat kokoukset', 'kiinnitysluottokokoukset' ja 'rakennuslainapankkien talletuskorkoja käsittelevät kokoukset'.

- 33 Lisäksi järjestettiin säännöllisesti lukuisia muita kokouksia kilpailun kannalta merkittävistä aiheista: varainhankintaa ja rahoituksen hoitoa koskevissa kokouksissa (Treasurrunde) keskusteltiin valtionrahoituksesta sekä korkokysymyksistä, erilaisissa maksuliikennekokouksissa (erityisesti maksuliikennekokouksissa, ulkomaita koskevissa kokouksissa ja Itävallan luottolaitosyhdistysten organisaatiokomiteassa) muun muassa maksuliikenteen kuluista ja maksuista, vientiklubissa (Exportklub) muun muassa vientirahoituksen koroista ja arvopapereita koskevissa kokouksissa (Bankenrunde Wertpapiere) muun muassa näiden tuotteiden vähimmäiskuluista, maksuista ja koroista.
- 34 Näiden erityiskokousten joukossa merkittävimmissä asemassa oli rahoitusjohtajien kokous (Controllerrunde), johon osallistuivat Itävallan suurimpien pankkien rahoitusosastojen edustajat. Niissä laadittiin yhdenmukaisia laskentaperusteita ja yhteisiä ehdotuksia tuottojen kasvattamiseksi. Tätä kautta pankit lisäsivät laskenta- ja kustannustekijöidensä keskinäistä avoimuutta.
- 35 Kaikkien näiden kokousten välillä, joiden keskeisenä aiheena olivat luotto- ja talletuskorot sekä pankkien perimät maksut, vaihdettiin tietoja säännöllisesti. Useasti jonkin kokouksen neuvottelut keskeytettiin odottamaan toisessa kokouksessa saavutettavaa yksimielisyyttä. Lisäksi Lombard-klubin asema hierarkian ylimmällä tasolla merkitsi sitä, että kiistanalaisissa tapauksissa odotettiin sen periaatepäätöstä.
- 36 Wienin kokouksissa tehtyjen sopimusten soveltamiseksi kattavasti koko Itävallan alueella (tai toiminnan yhdenmukaistamiseksi niiden kanssa) niistä tiedotettiin säännöllisesti osavaltioiden eri alueellisille kokouksille tai päinvastoin alueellisten kokousten sopimuksista pääkaupungin kokouksille. Toisinaan alueellisista kokouksista lähetettiin puolestaan edustajia koko maan tasolla pidettyihin luotto- ja talletuskorkoja koskeneisiin kokouksiin.

37 Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, että tutkimuksen kattamana aikana (eli 1.1.1994 ja kesäkuun 1998 lopun välisenä aikana) pelkästään Wienissä pidettiin vähintään 300 kokousta, minkä lisäksi pidettiin alueellisia kokouksia. – –

38 Komissio korostaa johtavien pankkien erityisroolia Lombard-verkostossa yhteensovittamisen ja niiden omien pankkiryhmien edustamisen kannalta, eli Ersten (aikaisemmin GiroCredit) roolia säästökassaryhmän edustajana, RZB:n roolia Raiffeisen-ryhmän edustajana ja ÖVAG:n roolia Volksbanken-ryhmän edustajana. Sen mielestä tämä rooli edisti suoraan Lombard-verkoston toiminnan sujuvuutta. Toisaalta nämä johtavat pankit organisoivat kunkin pankkiryhmän sisällä molemminpuolisen tiedonvaihdon Wienin ja osavaltioiden välillä, toisaalta ne edustivat oman ryhmänsä etuja toisiin kartelliin kuuluneisiin ryhmiin nähden. Komission mukaan toiset osallistujat pitivät niitä siten näiden ryhmien edustajina. Näin ollen tehdyt sopimukset eivät olleet yksinomaan näiden laitosten vaan myös pankkiryhmien välisiä sopimuksia.”

III Kanteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

11 Kahdeksan yritystä, joille riidanalaisessa päätöksessä oli määrätty seuraamuksia ja joihin kuuluivat nyt käsiteltävänä olevat valitukset tehneet neljä valittajaa eli Erste, RZB, BA-CA ja ÖVAG, nostivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 30.8. ja 2.9.2002 jättämillään kannekirjelmillä EY 230 artiklan nojalla kanteet, joissa vaadittiin kyseisen päätöksen kumoamista kokonaan tai osittain, ja toissijaisesti kullekin niistä määrättyjen sakkojen kumoamista tai sakkojen määrän alentamista.

12 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi Ersten, BA-CA:n ja ÖVAG:n kanteet ja velvoitti nämä kolme kantajaa korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

- 13 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi myös RZB:n kanteen samoin kuin komission nostaman vastakanteen ja määräsi, että RZB vastaa omista kuluistaan ja se veloitetaan korvaamaan 90 prosenttia komission oikeudenkäyntikuluista.

IV Asianosaisten vaatimukset valitusasiassa

- 14 Erste vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin
- kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin siinä hylätään valittajan kumoamiskanne
 - kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin siinä määrätään Erstelle sakko
 - toissijaisesti alentaa Erstelle riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätyn sakon määrää
 - ainakin kumoaa valituksenalaisen tuomion ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen ja
 - joka tapauksessa velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

15 RZB vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin siinä hylätään valittajan kumoamiskanne
- kumoaa mainitun riidanalaisen päätöksen 3 artiklan RZB:tä koskevin osin
- toissijaisesti alentaa RZB:lle riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätyn sakon määrää ja
- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

16 BA-CA vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin siinä hylätään valittajan kumoamiskanne
- kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin se koskee BA-CA:ta
- toissijaisesti alentaa BA-CA:lle riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätyn sakon määrää ja

- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

17 ÖVAG vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

- kumoaa valituksenalaisen tuomion 2 ja 4 kohdan
- kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin se koskee ÖVAG:tä
- toissijaisesti alentaa ÖVAG:lle riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa määrätyn sakon määrää
- tarvittaessa palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen ja
- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, tai mikäli asia palautetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, toteaa, että niistä päätetään myöhemmin.

18 Komissio vaatii kussakin käsiteltävänä olevassa asiassa, että yhteisöjen tuomioistuin

- hylkää valittajien valitukset ja

- velvoittaa valittajat korvaamaan tästä oikeudenkäynnistä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

V Valituksenalaisen tuomion kumoamisperusteet

19 Erste esittää seuraavat neljä valitusperustetta:

- puolustautumisoikeuksia on loukattu
- EY 81 artiklan 1 kohtaa on sovellettu virheellisesti, koska jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ei ole vaikutettu tuntuvasti
- asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa on rikottu, koska Ersten syyksi on luettu GiroCreditin menettely ajanjaksolta, joka edelsi sen hankintaa ja
- kyseistä artiklaa yhdessä sakkojen laskennan ja niiden määrän vahvistamisesta annettujen suuntaviivojen kanssa on rikottu.

20 RZB esittää seuraavat neljä valitusperustetta:

- EY 81 artiklaa on sovellettu virheellisesti, koska ei ole näytetty toteen, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan olisi vaikutettu
- suuntaviivoja on rikottu, koska asianomaisten pankkien kokouksia on pidetty erittäin vakavina rikkomisina
- asetusta N:o 17 ja suuntaviivoja on rikottu, koska koko Raiffeisen-ryhmän markkinaosuudet on virheellisesti kohdennettu valittajaan, ja
- on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa RZB:n komission kanssa tekemää yhteistyötä.

21 BA-CA esittää seuraavat kolme valitusperustetta:

- sakon suuruutta määritettäessä on virheellisesti todettu, että pankkien kokouksilla on ollut taloudellisia vaikutuksia
- ei ole otettu huomioon lieventäviä olosuhteita, joiden perusteella sakon alentaminen olisi ollut perusteltua sakon perusmäärää määritettäessä, ja

- ei ole otettu huomioon sen tekemää yhteistyötä, josta olivat osoituksena tietopyyntöihin annetut vastaukset, yhteinen selvitys tosiseikoista, täydentävien asiakirjojen vapaaehtoinen toimittaminen ja väitetiedoksiintoon annettu vastaus.

22 ÖVAG esittää seuraavat kolme valitusperustetta:

- on virheellisesti todettu, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan on vaikutettu
- hajautetusti organisoidun ryhmän osalta vastuu on kohdennettu virheellisesti luokkiin jakamisen yhteydessä ja
- lieventäviä olosuhteita ei ole otettu huomioon.

VI Valitusten tarkastelu

23 Kysymyksessä olevat neljä asiaa yhdistettiin yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 25.10.2007 antamalla määräyksellä suullista käsittelyä ja tuomion antamista varten yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 43 artiklan mukaisesti, ja asianosaisia ja julkisasiamiestä on kuultu tältä osin ennen määräyksen antamista.

24 Valittajien valitusperusteet ovat huomattavilta osin päällekkäisiä, joten niitä on syytä käsitellä yhdessä.

A EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista koskevat valitusperusteet

1. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamista koskevaa edellytystä

25 Erste, RZB ja ÖVAG esittävät kaikki tämän valitusperusteen, joka jakautuu kolmeen osaan.

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa koko maan alueen kattavan kartellin kykyä vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

i) Asianosaisten lausumat

26 RZB ja ÖVAG väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen, kun se totesi valituksenalaisen tuomion 181 kohdassa, että ”on olemassa vähintäänkin vahva oletama siitä, että kilpailua rajoittava menettelytapa, jota sovelletaan jonkin jäsenvaltion koko alueella, on omiaan edistämään markkinoiden eristämistä ja vaikuttamaan yhteisön sisäiseen kauppaan”.

- 27 RZB väittää tältä osin ensiksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien tulkitsee jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamista koskevaa edellytystä yksinkertaistetuksi, kun se katsoo, että komission ei tarvitse näyttää toteen markkinoita eristävää vaikutusta.
- 28 Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien valituksenalaisen tuomioistuimen 182–184 kohdassa jättänyt huomiotta yhdistetyissä asioissa C-215/96 ja C-216/96, Bagnasco ym., 21.1.1999 annetun tuomion (Kok., s. I-135) ulottuvuuden.
- 29 RZB katsoo toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkinta yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä on puutteellinen, kun se katsoo, että pelkästään se, että kokoukset kattoivat koko Itävallan alueen, riittää, jotta voidaan todeta, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan kohdistuu vaikutuksia.
- 30 Mahdollisuus vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan edellyttää alueellisen kattavuuden lisäksi myös ainakin yhden muun tekijän olemassaolon; käsiteltävänä olevassa tapauksessa tämä on markkinoita eristävä vaikutus.
- 31 RZB toteaa lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien valituksenalaisen tuomion 181 kohdassa käänntänyt todistustaakan siten, että se on asettanut sen yritykselle, vaikka komission tehtävänä on esittää näyttö siitä, että EY 81 artiklan 1 kohtaa on rikottu, ja siitä, että kartelli kykenee vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 32 ÖVAG puolestaan toteaa myös, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien suhteellistanut markkinoita eristävää vaikutusta koskevan arviointiperusteen merkitystä.

- 33 Se lisää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisen tuomion 166 kohdassa ottanut huomioon aikaisemman kilpailusääntöjen rikkomisen jälkikäteisarvioinnin erityispiirteitä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toiminut virheellisesti jättäessään tarkastelematta sopimusten todellista vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 34 ÖVAG:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelut ovat lisäksi ristiriitaiset ja puutteelliset. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 164 kohdassa nimittäin katsonut, että markkinoita eristävä vaikutus ei ole sellainen vahva indiisi, jonka perusteella voitaisiin päätellä, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikutetaan, kun taas kyseisen tuomion 181 kohdassa todetaan päinvastoin, että kartellin markkinoita eristävän vaikutuksen ja sen, kykeneekö kartelli vaikuttamaan rajatylittävään kauppaan, välillä on tiivis yhteys.
- 35 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 36 On ensiksi palautettava mieleen yhtäältä, että yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että jotta päätös, sopimus tai menettelytapa on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on oltava nähtävissä riittävän todennäköisesti ja kaikkien asiaan vaikuttavien oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella, että niillä voi tosiasiallisesti tai mahdollisesti olla suoraa tai välillistä vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tavalla, joka voisi haitata jäsenvaltioiden välisten yhtenäismarkkinoiden toteuttamista. Tämän lisäksi vaaditaan, ettei tämä vaikutus ole vähäistä (asia C-238/05, Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomio 23.11.2006, Kok., s. I-11125, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 37 Siten vaikutus yhteisön sisäiseen kauppaan johtuu yleensä useista tekijöistä yhdessä, jotka erikseen tarkasteltuina eivät välttämättä olisi ratkaisevia. Sen selvittämiseksi, vaikuttaako yhteistoimintajärjestely tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan,

tällainen järjestely on tutkittava sen taloudellisessa ja oikeudellisessa asiayhteydessä (em. asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 35 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

38 Toisaalta yhteisöjen tuomioistuin on jo katsonut, että se, että yhteistoimintajärjestelyn tavoitteena on ainoastaan tuotteiden markkinointi yhdessä jäsenvaltiossa, ei riitä sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että yhteistoimintajärjestely vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Yhteistoimintajärjestely, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, on nimittäin jo luonteeltaan sellainen, että se lujittaa kansallista markkinoiden eristämistä ja haittaa näin EY:n perustamissopimuksessa tavoiteltua taloudellista vuorovaikutusta (em. asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 37 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

39 Tästä seuraa, että toisin kuin valittajat väittävät, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 181 kohdassa perustellusti käyttänyt päättelynsä lähtökohtana sen vahvan oletaman olemassaoloa, että jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikutetaan, ja täsmentänyt välittömästi tämän jälkeen, että "[tämä] voidaan sivuuttaa ainoastaan siinä tapauksessa, että sopimuksen ominaisuuksien ja siihen liittyvän taloudellisen asiayhteyden tutkimus osoittaa asian olevan toisin".

40 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin suoritti tämän tutkimuksen valituksenalaisen tuomion 182–185 kohdassa. Erityisesti kyseisen tuomion 183 kohdassa se totesi, että "Lombard-verkostossa tehdyt sopimukset koskivat paitsi melkein kaikkia luottolaitoksia Itävallassa, myös erittäin laajaa pankkituotteiden ja -palvelujen valikoimaa, muun muassa talletuksia ja luottoja, ja ne olivat siitä syystä omiaan muuttamaan kilpailuedellytyksiä koko kyseisessä jäsenvaltiossa". Se tarkasteli saman tuomion 185 kohdassa sitä mahdollisuutta, että Lombard-verkosto on voinut edistää valittajien kuvaamien markkinoille pääsyn esteiden ylläpitämistä, koska se on saattanut mahdollistaa Itävallan pankkimarkkinoiden rakenteiden säilyttämisen.

41 Sen jälkeen kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 111–121 kohdassa kuvannut yksityiskohtaisesti kullakin kokouksella olleen tavoitteen, se on voinut oikeudelliseen virheeseen syyllistymättä kyseisen tuomion 185 kohdassa

todeta, että jo pelkkä Lombard-verkoston olemassaolo esti vapaan pääsyn Itävallan markkinoille, joten kartellilla saattoi olla rajatylittävä vaikutus.

- 42 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi siis perustellusti valituksenalaisen tuomion 186 kohdassa, että kysymyksessä oleva sopimus oli voinut eristää markkinoita ja vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 43 Toiseksi toisin kuin RZB väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole kääntänyt todistustaakkaa, vaan se on tosiseikkoja koskevaa harkintavaltaansa käyttäen todennut suorittamansa tutkimuksen päätteeksi, että valittajat eivät olleet kumonnet olettamaa siitä, että kartelli kokonaisuutena tarkasteltuna ja koko Itävaltaan ulottuvana oli omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 44 On todettava kolmanneksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 181 kohdassa esittämä päättely ei ole ristiriidassa sen saman tuomion 164 kohdassa esittämän päättelyn kanssa.
- 45 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin näet on mainitussa 164 kohdassa pelkästään hylännyt valittajien argumentaation, jonka mukaan ainoastaan sen toteen näyttämällä, että kartellilla on markkinoiden eristämiseen johtavia vaikutuksia, voidaan osoittaa, että tämä kartelli voi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 46 On syytä neljänneksi palauttaa mieleen, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 81 artiklan 1 kohdassa ei edellytetä, että tässä määräyksessä tarkoitettut yhteistoimintajärjestelyt olisivat vaikuttaneet tuntuvasti yhteisön sisäiseen kauppaan, vaan siinä vaaditaan sen osoittamista, että yhteistoimintajärjestelyt ovat luonteeltaan sellaisia, että niillä voi olla tällainen vaikutus (ks. em. asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

47 ÖVAG ei näin ollen voi väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tutkia kyseisen kartellin todellista vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

48 Tutkitun valitusperusteen ensimmäinen osa on tämän johdosta hylättävä.

b) Valitusperusteen toinen osa, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on katsonut, että komissio saattoi tutkia kokousten rajatylittäviä vaikutuksia kokonaisvaltaisesti, ja kun se on tehnyt virheellisen, puutteellisen ja ristiriitaisen analyysin merkityksellisten markkinoiden määritelmästä

i) Asianosaisten lausumat

49 ÖVAG väittää ensiksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan valituksenalaisen tuomion 168 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, että komissio saattoi tutkia kokousten rajatylittäviä vaikutuksia kokonaisvaltaisesti sen sijaan, että se olisi tutkinut erikseen kunkin kokouksen kykyä vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

50 Valittaja väittää tältä osin yhtäältä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, koska se ei tutkinut erikseen erilliseen toimintaan liittyvien kokousten vaikutuksia, ja että lisäksi se on arvioinut virheellisesti yhteisöjen tuomioistuimen edellä mainittuihin yhdistettyihin asioihin Bagnasco ym. perustuvaa oikeuskäytäntöä.

51 ÖVAG arvostelee toisessa väitteessään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 172 kohdassa esittämää päättelyä, jonka mukaan ”merkityksellisten markkinoiden määritelmällä [ei] ole samaa roolia sovellettaessa EY 81 artiklaa kuin sovellettaessa EY 82 artiklaa”. Se toteaa, että kauppaan

vaikuttamisen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt arvioida eri kokouksissa tehtyjä sopimuksia käyttäen suppeampaa merkityksellisten markkinoiden määritelmää.

52 ÖVAG toteaa lisäksi, että valituksenalaisen tuomion 174 kohta, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että ”sopimuksessa tarkoitetut eri pankkipalvelut eivät ole keskenään korvattavissa”, ja tämän tuomion 175 kohta, jossa se toteaa, että ”komissiolla ei ollut – – velvollisuutta tutkia erikseen kokousten kohteena olleiden eri pankkituotteiden markkinoita”, ovat keskenään ristiriidassa.

53 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

– Väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tulkinnut oikeuskäytäntöä virheellisesti

54 Sopimusten vaikutusten arvioimiseksi EY 81 artiklaan nähden on tarpeen ottaa huomioon se konkreettinen kehys, johon sopimukset tai menettelytavat kuuluvat, erityisesti se taloudellinen ja oikeudellinen asiayhteys, jossa kyseessä olevat yritykset toimivat, vaikutuksen kohteena olevien tavaroiden tai palvelujen luonne sekä kyseessä olevien markkinoiden toiminnan tosiasialliset edellytykset ja markkinoiden rakenne (ks. em. asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

55 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 111–126 kohdassa vahvistanut komission päätelmän, jonka mukaan olemassa oli kaikkien kartelliin osallistuneiden pankkien välinen periaatesopimus hintakilpailun poistami-

sesta sekä yksityisille että yrityksille ja myös suurasiakkaille kohdistettavan laajan pankkipalvelujen valikoiman osalta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on myös vahvistanut luonnehdinnan, jonka mukaan kokouksia oli pidettävä yhtenä kokonaisuutena pidettävänä kartellikokonaisuutena.

- 56 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on todennut, siltä osin kuin kysymys oli kartellikokonaisuudesta, joka koski suurta osaa jäsenvaltion pankkialan toimijoista ja erittäin laajaa pankkituotteiden ja -palvelujen valikoimaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on voinut perustellusti todeta, että kysymyksessä olevat sopimukset, joiden perustana oli kokonaisuunnitelma ja jotka toteutettiin erillisissä kokouksissa, muodostivat yhtenä kokonaisuutena pidettävän kilpailusääntöjen rikkomisen, minkä vuoksi oli välttämätöntä tutkia kokonaisvaltaisesti tämän yleisen kartellin kyky vaikuttaa yhteisön sisäiseen kauppaan.
- 57 Edellä mainitusta yhdistetyissä asioissa Bagnasco ym. annetusta tuomiosta, johon valittaja vetoaa, on todettava samalla tavoin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on todennut valituksenalaisen tuomion 171 kohdassa, että kyseisessä asiassa yhteisöjen tuomioistuimen ei ollut pitänyt tutkia pääasiassa kysymyksessä olevan kahden lausekkeen kokonaisvaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, koska yhden osalta sopimuksen tarkoituksena ei ollut kilpailun rajoittaminen tai sillä ei ollut tällaista vaikutusta, kun puolestaan toinen ei ollut omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 58 Näin ollen toisin kuin käsiteltävänä olevassa asiassa kysymyksessä olevien kartellien osalta kysymys kaikkien sopimusten jäsenvaltioiden rajatylittävien vaikutusten kattavasta tutkimuksesta ei tullut esiin kyseisessä tuomiossa. Tästä seuraa, että valittajat eivät voi tehokkaasti vedota kyseiseen tuomioon kyseenalaistaakseen tämän tuomion 56 kohdassa todetun.
- 59 Näin ollen on hylättävä ÖVAG:n väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi ollut tutkittava kysymyksessä olevat sopimukset erikseen arvioitaessa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamiseen liittyvää edellytystä.

– Väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut virheellisen, puutteellisen ja ristiriitaisen analyysin merkityksellisten markkinoiden määritelmästä

- 60 Todettuaan ensiksi valituksenalaisen tuomion 172 kohdassa, ettei merkityksellisten markkinoiden määritelmällä ole samaa roolia sovellettaessa EY 81 artiklaa kuin sovellettaessa EY 82 artiklaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että merkityksellisten markkinoiden määritelmä on tehoton, kun komissio on päätellyt, että kyseinen sopimus vääristi kilpailua ja oli omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.
- 61 ÖVAG:n tätä analyysia vastaan esittämä väite on tehoton, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 172–174 kohdassa tutkinut sen esittämän väitteen, jolla riitautettiin menetelmä, jota komissio oli käyttänyt arvioidakseen vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, eikä tehnyt analyysistaan mitään päätelmiä.
- 62 Siltä osin kuin toiseksi on kysymys perusteluista, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti valituksenalaisen tuomion 174 kohdassa, jossa se totesi, että eri pankkipalvelut eivät ole keskenään korvattavissa, ja 175 kohdassa, jossa se totesi, että komissiolla ei ollut velvollisuutta tutkia erikseen kokousten kohteena olleiden eri pankkituotteiden markkinoita, ÖVAG:n esittämä väite on hylättävä, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asianmukaisesti perustellut ne syyt, joiden vuoksi markkinoiden suppea määritelmä olisi keinotekoinen, koska suurin osa yleispankkien asiakkaista vaatii kaikenlaisia pankkipalveluja ja lisäksi jäsenvaltioiden väliselle kaupalle aiheutuva vaikutus voi olla epäsuoraa ja merkitykselliset markkinat poiketa niiden tavaroiden ja palvelujen markkinoista, joita kartelli koskee.
- 63 Edellä esitetystä seuraa, että ÖVAG:n väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittama merkityksellisten markkinoiden käsitteen analyysi on virheellinen, puutteellinen ja ristiriitainen, on hylättävä, samoin kuin näin ollen tutkitun valitusperusteen toinen osa.

c) Valitusperusteen kolmas osa, jonka mukaan ei ole osoitettu, että kartelli vaikutti yhteisön sisäiseen kauppaan tuntuvasti

i) Asianosaisten lausumat

64 Erste väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi tullut todeta valituksenalaisen tuomion 153–187 kohdassa, että EY 81 artikla ei ollut sovellettavissa, koska komissio ei ollut näyttänyt toteen, että kysymyksessä oleva kartelli olisi vaikuttanut tuntuvasti rajatylittävään kauppaan. Tämä valittaja katsoo, että jos pankkien välisellä sopimuksella on ollut rajatylittäviä vaikutuksia, ne ovat olleet vähäisiä.

65 Komissio katsoo, että Ersten väittämät ovat virheellisiä.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

66 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 81 artiklan 1 kohdassa ei edellytetä, että tässä määräyksessä tarkoitettut yhteistoimintajärjestelyt olisivat vaikuttaneet tuntuvasti yhteisön sisäiseen kauppaan, vaan siinä vaaditaan ainoastaan sen osoittamista, että yhteistoimintajärjestelyt ovat luonteeltaan sellaisia, että niillä voi olla tällainen vaikutus (ks. em. asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 43 kohta).

67 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tältä osin valituksenalaisen tuomion 111–121, 179 ja 183–185 kohdassa todennut, että sopimus keräsi yhteen lähes kaikki itävaltalaiset luottolaitokset, että se koski erittäin laajaa pankkituotteiden ja -palvelujen valikoimaa ja että se kattoi Itävallan koko alueen ja uhkasi siten muuttaa kilpailuedellytyksiä koko tässä jäsenvaltiossa.

68 Tämän vuoksi on niin, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olekaan nimenomaisesti lausunut yhteisön sisäiseen kauppaan vaikuttamisen tuntuudesta, se on kuitenkin esittänyt seikkoja, joiden perusteella voidaan päätellä – ilman että jätettäisiin huomiotta tämän tuomion 36 kohdassa määritellyn edellytyksen analyysi –, että kartelli oli luonteeltaan sellainen, että sillä on vaikutuksia yhteisön sisäiseen kauppaan.

69 Tästä seuraa, että tutkitun valitusperusteen kolmas osa on hylättävä.

70 Edellä esitetystä seuraa, että valitusperuste, jonka mukaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamista koskevaa edellytystä arvioitaessa on tehty oikeudellinen virhe, on hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe kohdennettaessa vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta

a) Asianosaisten lausumat

71 Erste väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 323 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa katsonut virheellisesti, että Ersten oli vastattava kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon GiroCredit oli syyllistynyt ennen kuin Erste, aiemmin Die Erste Österreichische Spar-Casse-Bank AG (jäljempänä EÖ), hankki sen, ja että komissio ei ole toiminut mitenkään lainvastaisesti lukiessaan tämän menettelyn Ersten syyksi GiroCreditin oikeudenhaltijana.

72 Erste toteaa ensimmäisessä väitteessään, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole arvioinut GiroCreditin ja BA-konsernin välisiä taloudellisia ja oikeudellisia yhteyksiä oikein. Tältä osin Erste muistuttaa, että ennen kuin se hankki omistukseensa

GiroCreditin osakepääoman enemmistöosuuden 20.5.1997, GiroCreditin enemmistöosuuden omisti BA-konserni, joka itse osallistui Lombard-klubiin. Tämä konserni käytti määräysvaltaa GiroCreditissä paitsi sitä kautta, että se omisti enemmistöosuuden tämän pääomasta, myös sitä kautta, että se nimitti tämän hallintoneuvoston ja hallituksen jäsenet ja asetti GiroCreditin korkeimpiin johtotehtäviin BA-konsernista tulleita työntekijöitä. Tämän vuoksi BA-CA olisi valittajan mukaan pitänyt asettaa vastuuseen GiroCreditin käyttäytymisestä tältä ajalta.

- 73 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamus, jonka mukaan GiroCreditin pankkitoiminnasta vastuussa ollut oikeushenkilö ennen sen luovutusta oli GiroCredit Bank der Österreichischen Sparkassen AG, on oikeudellisesti virheellinen, koska myös viimeksi mainittu yhtiö oli BA-konsernin määräysvallassa ja sen johdon alaisena.
- 74 Erste väittää toisessa väitteessään, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan valituksenalaisen tuomion 328–336 kohdassa, että komissio voi päättää määräävänsä seuraamuksen joko kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneelle tytäryhtiölle tai emoyhtiölle, jonka määräysvallassa tytäryhtiö oli kyseisen ajanjakson aikana, ja että näin on myös taloudellisen seuraannon tilanteessa, ja kohdentaessaan tämän vuoksi siihen vastuun GiroCreditin menettelystä tämän entisen emoyhtiön sijasta.
- 75 Komission mukaan on erotettava selvästi toisistaan kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneesta yrityksestä vastuussa olevan oikeushenkilön määrittäminen ja edellytykset, joilla vastuu erillisenä oikeushenkilönä toimivan tytäryhtiön käyttäytymisestä voidaan asettaa emoyhtiölle. Komissio toteaa, että sen noudattama lähestymistapa ei johda mihinkään epäoikeudenmukaisuuteen, koska Erste on itse osallistunut kartelliin.

b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 76 Erste riitauttaa näillä kahdella väitteellään, joita on syytä tarkastella yhdessä, sen, että riidanalaisessa päätöksessä luettiin sen syyksi GiroCreditin käyttäytyminen ennen 1.10.1997 eli ennen sen ja GiroCreditin sulautumista.
- 77 Kun yritys rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. vastaavasti asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 145 kohta ja asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, 78 kohta).
- 78 Sen osalta, missä tilanteissa yksikölle, joka ei ole syyllistynyt rikkomiseen, voidaan kuitenkin määrätä seuraamuksia kyseisen rikkomisen perusteella, on ensiksi todettava, että tällaisiin tilanteisiin lukeutuu tilanne, jossa rikkomiseen syyllistynyt yksikkö on lakannut olemasta oikeudellisesti (ks. vastaavasti em. asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 145 kohta).
- 79 Kuten yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, kilpailusääntöjä rikkoneen yksikön oikeudellisesta tai organisatorisesta muuttamisesta ei välttämättä seuraa, että syntyisi uusi yritys, joka vapautuisi edellisen yksikön kilpailusääntöjen vastaisia menettelytapoja koskevasta vastuusta, mikäli nämä kaksi yksikköä ovat taloudelliselta kannalta samat (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 29/83 ja 30/83, Compagnie royal asturienne des mines ja Rheinzink v. komissio, tuomio 28.3.1984, Kok., s. 1679, 9 kohta ja yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 59 kohta).
- 80 Yrityksen voidaan lisäksi katsoa olevan vastuussa toisen yrityksen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä, jos tämä toinen yritys ei ole päättänyt markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti vaan on pääasiallisesti noudattanut ensin mainitun yrityksen antamia

ohjeita erityisesti näitä yrityksiä yhdistävien taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi (asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 27 kohta ja asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 96 kohta). Se, että tytäryhtiöllä on erillinen oikeushenkilöllisyys, ei siis riitä poistamaan mahdollisuutta, että emoyhtiön katsotaan olevan vastuussa sen käyttäytymisestä.

81 Erste argumentoi, että riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettujen rikkomisten aikaan GiroCreditin käyttäytymisestä päätettiin sen emoyhtiön tasolla, jonka määräysvallassa se oli, käsiteltävänä olevassa asiassa siis BA-konsernin, ja että näin ollen vastuu GiroCreditin sen aikana tekemistä rikkomisista olisi pitänyt kohdentaa BA:han. Erste asettaa siis kyseenalaiseksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 331 kohdassa toteaman eli sen, että komissio voi päättää määräävänsä seuraamuksen joko kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneelle tytäryhtiölle tai emoyhtiölle, jonka määräysvallassa tytäryhtiö oli riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna aikana.

82 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti katsonut, että komissio ei ollut velvollinen ensisijaisesti tutkimaan, täytyivätkö edellytykset sille, että rikkominen luettiin kysymyksessä olevaan rikkomiseen syyllistyneen yrityksen emoyhtiön syyksi. Komission ei voida katsoa lähtökohtaisesti olevan velvollinen ryhtymään ensiksi tällaiseen tutkimiseen ennen kuin se voi ryhtyä toimiin rikkomiseen syyllistynyttä yritystä vastaan, vaikka tämä yritys oikeudellisenä yksikkönä olisikin muuttunut. Tämän tuomion 77 kohdassa mainittu yksilöllisen vastuun periaate ei ole millään tavoin esteenä sille, että komission aikomuksena on ensin määrätä viimeksi mainitulle seuraamus ennen sen tutkimista, voidaanko rikkominen mahdollisesti lukea emoyhtiön syyksi. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi todennut valituksenalaisen tuomion 335 kohdassa, mikäli asia olisi toisin, komission tutkimuksia rasittaisi huomattavasti tarve selvittää jokaisessa tapauksessa, jossa yrityksen määräysvalta siirtyy, missä määrin entisen emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa sen toiminnasta.

83 On lisäksi korostettava, että Erste, joka itse osallistui riidanalaisen päätöksen kohteena olevaan kartelliin, oli ajankohtana, jolloin se hankki GiroCreditin toiminnan, tietoinen

siitä, että viimeksi mainittu saattoi joutua EY 81 artiklan rikkomista koskevan menettelyn kohteeksi ja että tämän yhtiön oikeuksien haltijana se asettui siis sakkojen osalta alttiiksi tällaisen menettelyn seurauksille.

84 Tästä seuraa, että Ersten tämän valitusperusteen tueksi esittämä toinen väite on hylättävä.

85 Siltä osin kuin kysymys on ensimmäisestä väitteestä, joka koskee GiroCreditin ja BA-konsernin välisten taloudellisten ja oikeudellisten yhteyksien tutkimista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimesta, riittää, kun todetaan, että koska komissio saattoi pätevästi määrätä seuraamukset EY 81 artiklan rikkomisesta tytäryhtiö GiroCreditin tasolla ja tästä seurauksena kohdistaa tämän yhtiön vastuun sulautumassa vastaanottavaan yhtiöön Ersteen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 336 kohdassa perustellusti todennut, että ei ole tarpeen selvittää, olisiko BA-konsernin voitu katsoa olevan vastuussa GiroCreditin käyttäytymisestä. Ersten väite, joka koskee BA-konsernin tosiasiallista määräysvaltaa GiroCrediitiin nähden, on näin ollen hylättävä.

86 Edellä esitetty huomioon ottaen valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe kohdennettaessa vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta, on hylättävä kokonaisuudessaan.

B Valitusperusteet, joiden mukaan asetuksen N:o 17/15 artiklan 2 kohtaa on rikottu

1. Valitusperuste, jonka mukaan rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on oikeudellisia virheitä

87 BA-CA, Erste ja RZB katsovat, että rikkomisen vakavuutta koskevat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnit eivät ole perusteltuja. Tämä valitusperuste jakautuu seitsemään osaan.

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan arviointi ei ole suuntaviivojen mukainen

i) Asianosaisten lausumat

88 RZB väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toimi ristiriitaisesti, kun se ei erityisesti valituksenalaisen tuomion 237 ja 254 kohdassa tutkinut kysymystä siitä, onko rikkomista pidettävä erittäin vakavana sen kyseisen tuomion 226 kohdassa mainitsemien sääntöjen mukaisesti.

89 Komissio toteaa, että vaikka sen itselleen asettamat suuntaviivat todellakin sitovat sitä, tämä ei koske ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta sen käyttäessä täyttä harkintavaltaansa. Oikeuskäytännöstä ilmenee sitä paitsi selvästi, että suuntaviivoissa vahvistetaan vain ”vähimmäisohjelma”, jossa ei luetella tyhjentävästi seikkoja, jotka on otettava huomioon. Tästä ohjelmasta voidaan jopa poiketa perustelluissa tilanteissa.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

90 On aluksi palautettava mieleen, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakkojen suuruuden määrittämiseksi on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisten kesto ja kaikki sellaiset tekijät, jotka voivat vaikuttaa niiden vakavuuden arviointiin (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 240 kohta).

91 Kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian erityisolosuhteiden, asiayhteyden ja sakkojen varoittavan vaikutuksen perusteella, vaikka huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole

vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 241 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

92 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on näin ollen valvoa, millä tavoin komissio käyttää näitä seikkoja koskevaa harkintavaltaansa.

93 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei näin ollen ole toiminut ristiriitaisesti todetessaan valituksenalaisen tuomion 237 kohdassa, että komissio saattoi arvioida rikkomisen vakavuutta kokonaisvaltaisesti kaikkien kyseiseen tapaukseen liittyvien seikkojen perusteella, myös seikkojen, joita ei nimenomaisesti mainita suuntaviivoissa, eikä todetessaan kyseisen tuomion 254 kohdassa, että horisontaalista hintakartellia, joka koskee näin merkittävää talouden alaa, ei voida jättää luokittelematta erittäin vakavaksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi.

94 Tutkitun valitusperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hylättävä.

b) Toinen osa, jonka mukaan rikkomisen laadun osalta on tehty oikeudellisia virheitä

95 Tämä toinen osa jakautuu neljään väitteeseen.

i) Asianosaisten lausumat

- 96 RZB väittää ensiksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan valituksenalaisen tuomion 240 kohdassa, että rikkomisen laadulla on ensisijainen merkitys silloin, kun kilpailusääntöjen rikkomisia luonnehditaan erittäin vakaviksi, kun taas muilla arviointiperusteilla, toisin sanoen rikkomisen todellisella vaikutuksella markkinoihin ja merkityksellisten markkinoiden maantieteellisellä laajuudella, on pienempi painoarvo.
- 97 Valittaja katsoo toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen myös, kun se on valituksenalaisen tuomion 249–264 kohdassa perustanut arviointinsa seikkoihin, jotka eivät esiinny suuntaviivoissa, toisin sanoen pankkialan tärkeyteen kansantalouden kannalta, siihen, että kartelli kattaa suuren joukon pankkialan tuotteita, ja siihen, että kokouksiin osallistui selvä enemmistö itävaltalaisista pankeista.
- 98 RZB arvostelee kolmanneksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei tämä ole ottanut huomioon hallituksen politiikkaa, jolla pyritään suojelemaan pankkialaa vapaalta kilpailulta. RZB:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi katsonut virheellisesti, että valtion viranomaisten osallistuminen EY 81 artiklan alaisuuteen kuuluviin toimiin on sakon osalta huomioon otettava raskauttava olosuhde.
- 99 RZB väittää neljänneksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 256 kohdassa virheellisesti todennut, että sakkojen varoittavaa vaikutusta ei ole otettava huomioon tutkittaessa kilpailusääntöjen rikkomisen luontaista vakavuutta.
- 100 Komissio katsoo, että RZB:n väitteet on jätettävä tutkimatta tai että ne ovat perusteettomia.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 101 Siltä osin kuin kysymys on ensimmäisestä väitteestä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä, kun se on todennut valituksenalaisen tuomion 240 kohdassa, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointia koskevilla kolmella seikalla ei ole samaa painoarvoa kattavassa tutkimuksessa ja että kilpailusääntöjen rikkomisen laadulla on ensisijainen merkitys, eikä silloin, kun se on käyttänyt perustana suuntaviivoja, joiden mukaan erittäin vakavia rikkomisia ovat hintakartellien ja markkinoiden jakamisen kaltaiset horisontaaliset rajoitukset tai muut menettelyt, jotka vaikuttavat sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan.
- 102 Se on tältä osin todennut erityisesti valituksenalaisen tuomion 121 kohdassa, että olemassa oli kaikkien kartelliin osallistuneiden pankkien välinen periaatesopimus hintakilpailun poistamisesta sekä yksityisille että yrityksille ja myös suurasiakkaille kohdistettavan laajan pankkipalvelujen valikoiman osalta, mikä on ominaista suuntaviivoissa tarkoitetun kaltaiselle rajoitukselle.
- 103 Suuntaviivoista seuraa lisäksi, että rikkomisen laatu voi riittää rikkomisen luokittelemiseksi erittäin vakavaksi, ja näin on riippumatta sen todellisesta vaikutuksesta markkinoihin ja sen maantieteellisestä laajuudesta.
- 104 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 241 kohdassa todennut oikein perustein, että nämä kolme perustetta ovat toisistaan riippuvaisia.
- 105 Toisen osan ensimmäinen väite on näin ollen hylättävä perusteettomana.
- 106 Toisen osan toinen väite on hylättävä samoin perustein kuin tämän tuomion 93 kohdassa on esitetty.

107 Kolmannesta väitteestä on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole valituksenalaisen tuomion 260 kohdassa todennut, että valtion viranomaisten osallistuminen on ollut raskauttava asianhaara, joka voi yritysten vahingoksi vaikuttaa määrättävien sakkojen määrään.

108 Toisen valitusperusteen kolmas väite on näin ollen hylättävä.

109 Neljännen väitteen osalta on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki suorittamansa analyysin, johon valituksenalaisen tuomion 256 kohta kuuluu, päätteeksi saman tuomion 264 kohdassa päätelmän siitä, että seikoilla, joihin valittajat ovat vedonneet, ei voida kyseenalaistaa sen riidanalaiseen päätökseen sisältyvän toteamuksen pätevyyttä, jonka mukaan Lombard-verkoston sopimukset muodostavat niiden luonteen vuoksi erittäin vakavan kilpailusääntöjen rikkomisen. RZB ei ole osoittanut, millä tavoin se, että sakkojen varoittava vaikutus otetaan huomioon rikkomisen luontaista vakavuutta arvioitaessa – jos oletetaan, että se olisi pitänyt ottaa huomioon –, olisi voinut muuttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemää päätelmää. Neljäs väite on siis tehoton.

110 Tämä väite on tämän vuoksi hylättävä.

111 Tutkitun valitusperusteen toinen osa jätetään siis osittain tutkimatta, ja se on osittain perusteeton.

c) Kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kyse on ”rikkomisen todellisesta vaikutuksesta markkinoihin”

i) Asianosaisten lausumat

- 112 RZB väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen salliessaan komission päätellä pelkän kartellin ”täytäntöönpanon” perusteella, että kilpailusääntöjen rikkomisella oli todellinen vaikutus markkinoihin. RZB:n mukaan tämä arviointi on suuntaviivojen sanamuodon vastainen ja osoittaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sekoittaa sopimusten ”täytäntöönpanon”, joka on EY 81 artiklan soveltamisedellytys, ja ”todellista vaikutusta markkinoihin” koskevan tiukemman arviointiperusteen, jolla on merkitystä osoitettaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta. Edellä mainitussa asiassa Cascades vastaan komissio annettu tuomio osoittaa tällaisen päättelyn virheelliseksi, ja valittajien esittämä taloudellinen asiantuntijalausunto osoittaa, että keskeisiä tuotteita koskeneilla sopimuksilla ei ollut mitään vaikutusta tosiasiallisesti sovellettuihin ehtoihin.
- 113 BA-CA katsoo, että rikkomisen todellisia vaikutuksia markkinoihin on arvioitu virheellisesti. Sen mukaan edellä mainittu taloudellinen asiantuntijalausunto osoittaa, että kokouksilla ei ollut tällaisia vaikutuksia markkinoihin.
- 114 BA-CA väittää lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut todistelua koskevaa periaatetta tarkastellessaan taloudellista asiantuntijalausuntoa. Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vaatinut, että tällaisen lausunnon tulee koskea ”kaikkia sopimusten mahdollisia vaikutuksia markkinoihin”, se menee pidemmälle kuin mitä voidaan vaatia taloudelliselta asiantuntijalausunnolta, jonka tarkoituksena on näyttää toteen, että sopimuksia ei ole pantu täytäntöön ja että pankkien kokousten ja markkinoilla vallitsevan kilpailutilanteen välillä ei ole ollut syy-yhteyttä.
- 115 Komissio toteaa, että pankkien esittämä asiantuntijalausunto koski vain kahta pankkituotetta eikä sopimuksen mahdollisia vaikutuksia markkinoihin. Jos sopi-

muksen tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen, sen – osittainkin – täytäntöönpano joka tapauksessa estää katsomasta, että kyseisellä sopimuksella ei ole vaikutusta markkinoihin.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 116 On todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole rajoittunut toteamaan kartellin täytäntöönpanoa arvioidakseen rikkomisen vakavuutta.
- 117 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet valituksenalaisen tuomion 285 kohdassa todennut, että hintakartellilla on ollut todellisia vaikutuksia markkinoihin, koska kartellin jäsenet ovat toteuttaneet toimenpiteitä ilmoittamalla sovitut hinnat asiakkaille, antamalla työntekijöilleen ohjeet niiden käyttämisestä neuvottelun pohjana ja valvomalla sitä, että niiden kilpailijat ja omat myyntiyksiköt soveltavat niitä.
- 118 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tämän jälkeen valituksenalaisen tuomion 289–294 kohdassa suorittamansa tarkastelun päätteeksi todennut oikeudelliseen virheeseen syylistymättä kyseisen tuomion 295 kohdassa, että ”kun otetaan huomioon riidanalaisessa päätöksessä mainitut lukuisat kiistattomat esimerkit sopimusten täytäntöönpanosta, se seikka, että tietyissä tapauksissa yksi tai useampi pankki ei ole noudattanut sopimuksia, etteivät pankit ole onnistuneet ylläpitämään sovittua korkotasoa tai lisäämään kannattavuuttaan tai että niiden välillä oli kilpailua tiettyjen tuotteiden osalta, ei riitä kumoamaan toteamusta, jonka mukaan sopimukset pantiin täytäntöön ja ne vaikuttivat markkinoihin”.
- 119 Tästä seuraa, että tutkitun valitusperusteen kolmas osa on kokonaisuudessaan hylättävä.

d) Neljäs osa, jonka mukaan arvioitaessa ”merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuutta” on tehty oikeudellinen virhe

i) Asianosaisten lausumat

120 RZB arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei tämä ole valituksenalaisen tuomion 308–313 kohdassa tutkinut väitettä, jonka mukaan se, että Itävallan tasavallan alue oli selvästi ja kiistattomasti pieni, esti pitämästä todettua kilpailusääntöjen rikkomista erittäin vakavana. Valittajan mukaan tämä 308–313 kohdassa esitetty päättely on lisäksi ristiriidassa suuntaviivojen sanamuodon ja komission päätöskäytännön kanssa.

121 Komissio kiistää RZB:n väitteet.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

122 Toisin kuin RZB väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole jättänyt lausumatta väitteestä, jonka mukaan merkitykselliset maantieteelliset markkinat olivat pienet. Se on näet valituksenalaisen tuomion 308–313 kohdassa nimenomaisesti esittänyt ne syyt, joiden vuoksi Itävallan tasavallan alueen pienuus ei estä rikkomisen luokittelemista erittäin vakavaksi.

123 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on lisäksi niin, että komissiolla on sakkojen suuruuden määrittämisessä laaja harkintavalta eivätkä sitä sido sen aikaisemmat arvioinnit (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209–213 kohta ja asia C-510/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 19.3.2009,

Kok., s. I-1843, 82 kohta). Tästä seuraa, että valittaja ei voi yhteisöjen tuomioistuimissa vedota komission päätöspolitiikkaan.

124 Suuntaviivoissa ja asetuksessa N:o 17 ei kielletä rajoittamasta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden tarkastelua rikkomisen arvioinnissa koskemaan jäsenvaltion koko aluetta tai sen osaa.

125 Tutkitun valitusperusteen neljäs osa on näin ollen hylättävä.

e) Viides osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa menettelyjen valikoivan vireillepanon vaikutuksia rikkomisen luonnehditaan ja perusteluvelvollisuus on laiminlyöty

i) Asianosaisten lausumat

126 RZB esittää kaksi väitettä.

127 RZB väittää ensiksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti hylännyt RZB:n väitteen, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen luonnehtiminen erittäin vakavaksi on ristiriidassa sen kanssa, että komissio on päättänyt panna menettelyt vireille ainoastaan muutamia kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneita yrityksiä vastaan.

- 128 RZB väittää toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa, koska se ei ole vastannut väitteisiin, joiden mukaan sakon suuruus on yhtäältä ristiriidassa sen kanssa, että viime kädessä Itävallan koko pankkialaan kohdistettu menettely oli luonteeltaan vertauskuvallinen, ja että se toisaalta johtaa kilpailun vääristymiseen, koska sakko on määrätty vain 10 prosentille pankeista.
- 129 Komissio katsoo, että valittajan väitteissä ainoastaan toistetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetyt väitteet.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 130 RZB tyytyy ensimmäisessä väitteessään vain toistamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa jo esittämänsä väitteet ilmaisematta täsmällisesti, mihin oikeudelliseen virheeseen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi syyllistynyt.
- 131 On palautettava mieleen, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 225 artiklasta, yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ensimmäisestä kohdasta ja sen työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan c alakohdasta seuraa, että valituksessa on ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaaditaan, että ne oikeudelliset perusteet ja perustelut, joihin erityisesti halutaan vedota tämän vaatimuksen tueksi. Sellainen valitus, jossa vain kerrataan tai toistetaan sanasta sanaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa jo esitetyt perusteet ja perustelut, ei täytä kyseisissä määräyksissä asetettua perusteluvelvollisuutta (ks. asia C-499/03 P, Biegi Nahrungsmittel ja Commonfood v. komissio, tuomio 3.3.2005, Kok., s. I-1751, 37 ja 38 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 132 Ensimmäinen väite on näin ollen hylättävä.

133 Toisesta väitteestä, joka koskee perustelujen puuttumista, on muistettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle asetetun velvollisuuden, jonka mukaan sen on perusteltava päätöksensä, ei voida katsoa edellyttävän sitä, että sen olisi vastattava yksityiskohtaisesti kaikkiin kantajan esittämiin väitteisiin (ks. asia C-274/99 P, Connolly v. komissio, tuomio 6.3.2001, Kok., s. I-1611, 121 kohta ja yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P, FIAMM ym. v. neuvosto ja komissio, tuomio 9.9.2008, Kok., s. I-6513, 91 kohta).

134 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, jonka ei ollut tutkittava muita väitteitä, joista oli siis tullut tehottomia, täytti perusteluvollisuutensa, kun se totesi valituksenalaisen tuomion 315 kohdassa, ettei se, että komissio oli laillisesti käyttänyt perusteena päätöksen adressaatteja valitessaan niiden runsasta osallistumista tärkeimpiin kokouksiin, ole esteenä rikkomisen luonnehtimiselle ”erittäin vakavaksi” kilpailusääntöjen rikkomiseksi.

135 Toinen väite on näin ollen hylättävä.

136 Tutkitun valitusperusteen viides osa jätetään siis osittain tutkimatta, ja se on osittain perusteeton.

f) Kuudes osa, jonka mukaan rikkomisen vakavuutta ei ole arvioitu kokonaisvaltaisesti

i) Asianosaisten lausumat

137 RZB arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei tämä ole arvioinut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta kokonaisvaltaisesti niin, että huomioon otetaan kaikki suuntaviivoissa mainitut näkökohdat sekä ulkoiset tekijät eli Itävallan pankkialan taloudellinen merkitys, varoittavan vaikutuksen tarpeen puuttuminen ja menettelyjen valikoiva vireillepano. Se väittää, että jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi tehnyt tällaisen analyysin, se olisi tällöin todennut, että kyseessä ollutta rikkomista ei voitu luonnehtia erittäin vakavaksi.

138 Komissio pitää näitä väitteitä perusteettomina.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

139 Toisin kuin RZB väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole jättänyt huomioon ottamatta suuntaviivoissa nimenomaisesti mainittujen arviointiperusteiden eikä seikkojen, joita niissä ei nimenomaisesti mainita, merkitystä.

140 Kun komissio arvioi rikkomisen vakavuutta, sen on otettava huomioon kyseisen tapauksen erityisolosuhteiden lisäksi se asiayhteys, johon kilpailusääntöjen rikkominen sijoittuu, ja sakon suuruuden määrittämiseksi huolehdittava siitä, että sen toiminnalla on varoittava vaikutus erityisesti sellaisten kilpailusääntöjen rikkomisten osalta, jotka

ovat erityisen haitallisia yhteisön tavoitteiden toteuttamisen kannalta (ks. vastaavasti em. asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 63 kohta).

- 141 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisessa tuomiossa ja erityisesti sen 249, 250 ja 254 kohdassa aivan oikein katsonut, että horisontaaliset hintakartellit kuuluvat erittäin vakaviin kilpailusääntöjen rikkomisiin siinäkin tapauksessa, ettei kilpailulle aseteta muita rajoituksia, eli esimerkiksi markkinoita ei eristetä, ja että niinkin tärkeällä alalla kuin pankkialalla olevaa tällaista kartellia, joka kattaa useiden tärkeiden pankkituotteiden valikoiman ja johon on osallistunut selvä enemmistö kyseisten markkinoiden taloudellisista toimijoista, ei lähtökohtaisesti voida jättää luokittelematta erittäin vakavaksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi, olipa asiayhteys mikä hyvänsä (ks. vastaavasti asia C-266/06 P, Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomio 22.5.2008, Kok., 104 kohta).
- 142 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös tutkinut valittajien muut väitteet erityisesti valituksenalaisen tuomion 254–264 kohdassa. Se on kuitenkin mainitussa 264 kohdassa tullut siihen tulokseen, että niillä ei voida kyseenalaistaa toteamusta, jonka mukaan Lombard-verkoston sopimukset muodostavat niiden luonteen vuoksi erittäin vakavan kilpailusääntöjen rikkomisen.
- 143 Tällä tavoin – ja kuten tämän tuomion 93 kohdassa on todettu – ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt minkäänlaista oikeudellista virhettä tältä osin. On lisäksi syytä todeta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tutkimuksessaan – ja toisin kuin RZB väittää – jättänyt huomioon ottamatta arviointiperusteita, jotka mainitaan suuntaviivoissa, joissa luokitellaan myös erittäin vakaviksi rikkomisiksi käsiteltävänä olevassa asiassa todetun kaltaiset horisontaaliset hintakartellit.
- 144 Tutkitun valitusperusteen kuudes osa on näin ollen perusteeton.

g) Seitsemäs osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on komission suorittamasta valittajien jaosta rikkomisluokkiin

145 Tässä seitsemännessä osassa valittajat esittävät viisi väitettä.

i) Asianosaisten lausumat

146 Ensimmäisellä väitteellä, jonka mukaan oikeudellinen perusta puuttui, minkä lisäksi yksilöllisen vastuun periaatetta ja seuraamusten oikeasuhteisuuden periaatetta ja yhdenvertaisuusperiaatetta on loukattu, koska keskuslaitoksille kohdennettiin hajautetusti organisoitujen pankkiryhmien pankkien markkinaosuudet, Erste, RZB ja ÖVAG asettavat kyseenalaiseksi periaatteen kunkin hajautetusti organisoidun pankkiryhmän pankin markkinaosuuksien kohdentamisesta luokittelua varten.

147 Ne toteavat tältä osin ensiksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 356 ja 373 kohdassa tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että kun komissio sakkoa laskiessaan kohdensi kyseiset markkinaosuudet niille, se ei asettanut niitä vastuuseen viimeksi mainittujen pankkien rikkomista merkitsevistä käyttäytymisestä vaan määräsi niille seuraamuksia vain ”niiden omasta käyttäytymisestä”.

148 Valittajien mukaan tällainen kohdentaminen merkitsee todellisuudessa sitä, että niiden katsotaan olevan vastuussa niiden hajautetusti organisoituihin pankkiryhmiin kuuluvien pankkien rikkomisista, koska näiden ryhmien asema markkinoilla otetaan täysin huomioon sakon määrää laskettaessa.

- 149 Erste, RZB ja ÖVAG katsovat näin ollen, että tätä kohdentamista arvioitaessa olisi pitänyt ottaa huomioon arviointiperusteet, jotka yhteisöjen tuomioistuim on esittänyt sen osalta, miten vastuu rikkomisista kohdennetaan konsernissa, toisin sanoen mahdollisuus käyttää määräysvaltaa yrityksessä ja taloudellisen kokonaisuuden olemassaolo.
- 150 Komissio väittää, että luokkiin jaettaessa ratkaiseva arviointiperuste on vertailu, joka koskee todellista markkinavoimaa, joka perustuu hajautetusti organisoitujen pankkien ja niiden johtavien pankkien välisiin vakiintuneisiin suhteisiin.
- 151 Ersten mukaan toiseksi sillä, että noin 70 itävaltalaisen säästökassan markkinaosuudet kohdennetaan johtaville yhtiöille, rikotaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa yhdessä suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudennen alakohdan kanssa. Näissä säännöksissä ei sen mukaan nimittäin sallita sitä, että yritykselle kohdennetaan samalla toimialalla toimivien kolmansien yritysten markkinaosuus.
- 152 Erste ja RZB väittävät myös, että tällaisella kohdentamisella loukataan periaatetta, jonka mukaan vastuu kilpailuoikeuden rikkomisesta on henkilökohtainen, sekä seuraamuksen oikeasuhteisuutta koskevaa periaatetta.
- 153 RZB ja ÖVAG väittävät lopuksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuim on loukannut myös yhdenvertaisuusperiaatetta. Tältä osin RZB arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on luokittelua tehdessään rinnastanut hajautetusti organisoitujen pankkiryhmien keskuslaitokset keskitettyihin suuriin pankkeihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tutkia, olisiko ollut aiheellista käyttää vain osaa kunkin pankkiryhmän markkinaosuudesta, jotta olisi otettu huomioon se, että osallistuessaan pankkien välisiin kokouksiin keskuslaitos pelkästään välittää tietoja, koska se ei voi toimia pankkien nimissä eikä määrätä mahdollisia sopimuksia täytäntöön pantaviksi.

- 154 Komissio muistuttaa, että riidanalaisessa päätöksessä toteutettu markkinaosuuksien kohdentaminen ei ole perustunut nimenomaisiin toteamuksiin hajautetusti organisoitujen pankkien tosiasiallisesta osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen vaan pelkästään siihen, että komissio on määrännyt johtaville pankeille seuraamuksia niiden omasta käyttäytymisestä. Komissio täsmentää, että niiden ei ole tässä tapauksessa katsottu olevan vastuussa mistään kolmansien käyttäytymisestä.
- 155 Komissio toteaa RZB:n osalta, että johtaville pankeille määrätyt sakot eivät ylitä asetuksen N:o 17 15 artiklan mukaista ylärajaa, joka on 10 prosenttia yrityksen liikevaihdosta.
- 156 Tämä on siis eri tilanne kuin se, jossa olisi pitänyt ottaa huomioon ryhmän kokonaisliikevaihto, jos johtavaa pankkia ja hajautetusti organisoituja pankkeja olisi pidetty yhtenä taloudellisena kokonaisuutena.
- 157 Komissio toteaa lopuksi, että väitettä, jolla pyritään saamaan käsiteltäväksi kysymys siitä, onko sakko oikeassa suhteessa, ei voida ottaa tutkittavaksi, koska yhteisöjen tuomioistuin ei voi kohtuullisuussyistä korvata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan.
- 158 Erste ja ÖVAG väittävät toisessa väitteessä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut niiden puolustautumisoikeuksia, kun se on katsonut valituksen-alaisen tuomion 369 kohdassa, että väitetiedoksiannossa oleva maininta, jonka mukaan ne olivat säästökassaryhmän ja Volksbanken-ryhmän johtavia pankkeja, oli riittävä niiden puolustautumisoikeuksien noudattamiseksi.
- 159 Ne väittävät lisäksi, että komissio ei olisi saanut tyytyä esittämään pelkkää yleisluonteista toteamusta ja että sen olisi pitänyt ilmoittaa yrityksille niistä päätelmistä, joita se aikoi tehdä kaikkien rikkomiseen liittyvien tosiseikkojen perusteella, ja erityisesti aikomuksestaan kohdentaa niille niiden hajautetusti organisoidun ryhmän markkinaosuudet.

- 160 Erste, RZB ja ÖVAG arvostelevat kolmannessa väitteessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei tämä ole arvioinut oikein niiden roolia ja tehtäviä pankkiryhmissä.
- 161 Erste riitauttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 401 kohdassa esittämän arvioinnin, jonka mukaan Ersten tehtävänä oli ”edustaa” säästökassaryhmää pankkien kokouksissa.
- 162 ÖVAG toteaa, että toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, sillä ei ole mitään mahdollisuutta sitoa Volksbanken-ryhmän itsenäisiä pankkeja eikä se muodosta näiden kanssa taloudellista yksikköä.
- 163 RZB väittää, ettei sillä ollut ”enemmän asiantuntemusta ja paremmat tiedot” kuin muilla sen hajautetusti organisoituun ryhmään kuuluvilla pankeilla, toisin kuin valituksenalaisen tuomion 405 kohdassa todetaan. Se väittää joka tapauksessa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamukset, jotka koskevat suhteita, joita sillä on hajautetusti organisoituun pankkiryhmään, estävät sen, että tämän ryhmän markkinaosuudet kohdennettaisiin kokonaisuudessaan sille.
- 164 RZB toteaa lopuksi, ettei sillä ole vastaavaa kykyä aiheuttaa vahinkoa yksityisille oikeussubjekteille kuin hierarkkisesti organisoituilla suurilla pankeilla, ja korostaa, ettei se myöskään pysty hyötymään riidanalaisista menettelytavoista, koska sillä ei ole omaa merkittävää markkinaosuutta tai osuutta ryhmän pankkien voittoon.
- 165 Erste toteaa neljännessä väitteessä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toiminut virheellisesti, kun se on valituksenalaisen tuomion 455 ja 458 kohdassa vahvistanut komission arvion sen markkinaosuuksista ennen sen sulautumista GiroCreditin kanssa tai tämän jälkeen. Se katsoo, että se olisi tullut sijoittaa alempaan luokkaan.

- 166 Ersten mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt valituksenalaisen tuomion 457 kohdassa oikeudellisen virheen katsoessaan, että Ersten luokittelu ensimmäiseen luokkaan oli pidettävä voimassa. Ersten mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on myös loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta, koska se ei ole yritysten luokittelun osalta tehnyt eroa 30 prosentin ja 17 prosentin markkinaosuuksien välillä.
- 167 Komissio väittää, että se saattoi luokitella Ersten ensimmäiseen luokkaan tämän ja GiroCreditin sulautumisen jälkeen riippumatta siitä, mikä oli täsmällinen markkinaosuus. Se katsoo lisäksi, että väite, jonka mukaan komissio oli ottanut EÖ:n markkinaosuuden ja käyttäytymisen huomioon kahteen kertaan, on jätettävä tutkimatta, koska Erste pyrkii tosiasiallisesti vain siihen, että tosiseikat tutkittaisiin uudelleen.
- 168 ÖVAG väittää viidennessä väitteessä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut tosiseikat vääristyneellä tavalla huomioon, kun se on valituksenalaisen tuomion 401 kohdassa todennut, että valittajalla oli ”tärkeimmissä kokouksissa” Volksbanken-ryhmän itsenäisten pankkien edustajan rooli. ÖVAG toteaa, että sen osalta tietojenvaihtoa ja toimintaa hajautetusti organisoidun Volksbanken-ryhmän pankkien väitettynä koordinaattorina ja edustajana ei ole missään vaiheessa näytetty toteen.
- 169 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi sen mukaan virheellisesti vedonnut Itävallan perustuslakituomioistuimen 23.6.1993 antamaan tuomioon, jonka komissio on esittänyt, perustellakseen kyseisen ryhmän pankkien markkinaosuuksien kohdentamista ÖVAG:lle (valituksenalaisen tuomion 392–401 kohta). Se on siten joko esittänyt tosiseikkoja koskevan toteamuksen, jonka virheellisyys ilmenee asiakirja-aineiston perusteella, tai ottanut selvitysaineiston vääristyneellä tavalla huomioon. Se on joka tapauksessa ylittänyt sillä olevan harkintavallan. ÖVAG korostaa vastauskirjelmässään erityisesti sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut selvitysaineiston vääristyneellä tavalla huomioon, ja katsoo, että tämä vääristäminen kuuluu yhteisöjen tuomioistuimen valvonnan alaan.
- 170 ÖVAG väittää lopuksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tutkinut sen tilannetta nimenomaisesti, toisin kuin se on tehnyt Ersten ja RZB:n sekä niiden ryhmien osalta.

171 Komissio toteaa, että valittaja ei ole esittänyt mitään selitystä, ja katsoo, että väite on hylättävä. Siltä osin kuin on kysymys viittauksesta Itävallan perustuslakituomioistuimen tuomioon komissio kiistää, että mitään vääristämistä olisi tapahtunut.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

172 Siltä osin kuin kysymys on ensimmäisestä väitteestä, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 355–357 kohdassa, se, miten komissio on kohdentanut hajautetusti organisoitujen ryhmien pankkien markkinaosuudet, ei merkitse sitä, että viimeksi mainittujen sääntöjenvastainen käyttäytyminen olisi luettu johtavien pankkien syyksi.

173 Tämä ensimmäinen toimenpide on näet erotettava toisesta, koska sillä on tarkoitus varmistaa, että – kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut – johtaville pankeille määrättävien sakkojen taso heijastaa asianmukaisesti niiden oman rikkomisen vakavuutta eli käsiteltävänä olevassa asiassa sitä olennaista roolia, joka niillä oli eri yksiköissä hajautetusti organisoitujen ryhmien pankkien edustajina ja myös näiden pankkien etujen puolustajana ja keskinäisen tietojenvaihdon keskuksena; tämä rooli on osoitus niiden tosiasiallisesta vaikutuksesta hajautetusti organisoitujen pankkien käyttäytymiseen.

174 Tämän käyttäytymisen vakavuuden arvioimiseksi suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännen ja kuudennen alakohdan mukaan on otettava huomioon yritysten todellinen taloudellinen kyky vääristää kilpailua ja niiden erityinen painoarvo ja siten niiden sääntöjenvastaisen käyttäytymisen todellinen vaikutus kilpailuun.

175 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä, kun se on katsonut, että tämä edellyttää, että otetaan huomioon myös ne vakaat rakenteelliset yhteydet, joita johtavilla pankeilla on hajautetusti organisoituihin pankkeihin erityisesti

edustuksen ja tietojenvaihdon muodossa, koska näiden yhteyksien vuoksi mainittujen pankkien todellinen taloudellinen voima ja näin ollen kyky vahingoittaa kilpailua voi olla suurempi kuin kyky, jota niiden oma liikevaihto kuvaa.

176 Jos hajautetusti organisoitujen yksiköiden markkinaosuuksia ei otettaisi huomioon, olisi vaarana, että ei varmistettaisi sakon varoittavaa vaikutusta, jonka on, kuten suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännestä alakohdasta ilmenee, ohjattava komissiota koko sakon laskennan ajan.

177 Edellä esitetystä seuraa, että arvioidakseen luokkiin jaottelua ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on oikeudellista virhettä tekemättä valituksenalaisen tuomion 357 kohdassa todennut, että komissio oli ottanut huomioon johtavien pankkien henkilökohtaisen käyttäytymisen eikä ollut katsonut niiden olevan vastuussa ryhmiensä pankkien sääntöjenvastaisesta käyttäytymisestä.

178 Valittajat eivät näin ollen voi vedota siihen, että yksilöllisen vastuun periaatetta, seuraamusten oikeasuhteisuuden periaatetta ja yhdenvertaisuusperiaatetta olisi loukattu ja suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudetta alakohtaa olisi rikottu.

179 Tutkitun valitusperusteen seitsemännen osan ensimmäinen väite on näin ollen hylättävä.

180 Toinen väite on hylättävä heti aluksi.

181 Yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, että silloin, kun komissio on väitetiedoksiansaansa nimenomaisesti ilmoittanut, että se aikoo tutkia, onko yrityksille määrättävä sakkoja, ja kun se on myös ilmoittanut ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat,

jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun rikkomisen vakavuuden ja keston sekä sen, että rikkomiseen on syyllistytty tahallaan tai tuottamuksesta, komissio on täyttänyt velvoitteen kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluiksi. Näin toimimalla se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden vahvistetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 428 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

182 Siltä osin kuin kyse on määrättävien sakkojen suuruudesta, vakiintuneessa oikeuskäytännössä on katsottu, että se, että määrättäväksi aiottujen sakkojen suuruudesta ilmoitettaisiin ennen kuin yritykset ovat voineet esittää huomautuksensa niitä vastaan esitettyjen väitteiden johdosta, merkitsisi sitä, että komission päätöstä ennakoitaisiin epäasianmukaisella tavalla (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 434 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

183 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tämän vuoksi voinut aivan oikein todeta valituksenalaisen tuomion 369 kohdassa, että tässä asiassa nämä edellytykset täyttyvät, koska komissio on ilmoittanut väitetiedoksiannossa, että Erste, RZB ja ÖVAG olivat pankkiryhmiensä johtavia pankeja, ja että tämä tieto oli riittävä, jotta valittajien puolustautumisoikeuksia voitiin todeta noudatetun tältä osin.

184 Kolmannesta väitteestä on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 389–408 kohdassa tutkinut, millä tavoin komissio riidanalaisessa päätöksessä arvioi tosiseikkoja valittajapankkien keskuslaitosten roolin osalta.

185 Valittajat haluavat tosiasiallisesti vain saada tutkituksi uudelleen tosiseikkoja, joita ei voida käsitellä valituksen yhteydessä.

186 Kolmas väite on näin ollen hylättävä.

187 Neljännessä väitteestä, jossa Erste väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti pitänyt voimassa Ersten luokittelun ensimmäiseen luokkaan ja on näin loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta, on todettava, että vaikka silloin, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päättää täyttää harkintavaltaansa käyttäen yrityksille yhteisön oikeuden rikkomisen vuoksi maksettavaksi määrättyjen sakkojen suuruudesta, yhteisöjen tuomioistuin ei voi valituksen yhteydessä korvata kohtuullisuussyistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan, tämän harkintavallan käyttäminen ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että yrityksiä, jotka ovat olleet osallisina EY 81 artiklan 1 kohdan vastaisessa sopimuksessa tai yhdenmukaistetussa menettelytavassa, kohdellaan syrjivästi eri tavalla sakkojen suuruudesta päätettäessä (asia C-411/04 P, Salzgitter Mannesmann v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-959, 68 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

188 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tarkastellut Ersten väitettä valituksenalaisen tuomion 457 kohdassa seuraavasti:

”Väitteestä, jonka mukaan BA[-konsernin] markkinaosuus, joka oli lähes 12–13 prosenttia, sisällytettiin virheellisesti 30 prosentin markkinaosuuteen, joka kohdennettiin riidanalaisessa päätöksessä johtavan pankin ja säästökassojen muodostamalle yksikölle, on todettava, että kun BA[-konsernin] markkinaosuus vähennetään, jäljelle jäävä 17–18 prosentin markkinaosuus olisi edelleen hyväksyttävä peruste ensimmäiseen ryhmään luokittelemiselle, koska se on selvästi lähempänä 22 prosentin ohjearvoa kuin toisen ryhmän 11 prosentin ohjearvoa. Tämä väite on siten hylättävä komission päätöksen laillisuusvalvonnan yhteydessä, koska vaikka se olisi perusteltu, sillä ei voitaisi kyseenalaistaa riidanalaisen päätöksen määräysosaa. Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo täyden harkintavaltansa perusteella, että Ersten luokittelu ensimmäiseen ryhmään on perusteltavissa sillä, että sakko olisi asianmukaisen suuruinen.”

189 Tältä osin on täsmennettävä, että kartellien jäsenten jakamisesta useisiin luokkiin, mihin liittyi sakon laskentapohjan vahvistaminen kiinteämääräiseksi samaan luokkaan kuuluville yrityksille, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien totesi valituksenalaisen tuomion 424 kohdassa seuraavaa:

”Tässä tapauksessa komissio ei ole vahvistanut täsmällisiä kynnyksiä käyttöön ottamilleen viidelle ryhmälle vaan se on ilmoittanut vastinekirjelmässään ’ohjearvot’, joissa samaan ryhmään luokiteltujen yritysten markkinaosuudet liikkuvat. Näiden ohjearvojen väliset erot ovat johdonmukaisia ja objektiivisesti perusteltavissa ryhmien 1–4 osalta. Ohjearvo ryhmässä 2–4 on näet joka kerta puolet ylempään ryhmän ohjearvosta, ja sama pätee vastaavaan sakon perusmäärään.”

190 Asiakirja-aineistosta ilmenee, että käsiteltävänä olevassa asiassa luokat on määritetty suhteessa kunkin yhtiön markkinaosuuteen ja ohjearvot on vahvistettu vastaavasti noin 22 prosentiksi, noin 11 prosentiksi, noin 5,5 prosentiksi, noin 2,75 prosentiksi ja alle 1 prosentiksi viimeisessä luokassa.

191 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näin ollen aivan oikein todennut, että olipa Ersten tosiasiallinen markkinaosuus kumpi hyvänsä, eli 17–18 prosenttia tai 30 prosenttia, se on 22 prosentin ohjearvon tasolla, minkä vuoksi yritys on sijoitettava ensimmäiseen luokkaan.

192 Siltä osin kuin kysymys on kartelliin osallistuneille yritykselle määrättävien sakkojen määrästä, suuntaviivoissa ei myöskään ole määritelty näiden sakkojen aritmeettista laskentatapaa (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 266 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

193 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on voinut oikeudellista virhettä tekemättä täyttää harkintavaltaansa käyttäessään pitää voimassa Ersten luokittelun ensimmäiseen luokkaan.

- 194 Tutkitun valitusperusteen seitsemännän osan neljäs väite on tämän johdosta hylättävä.
- 195 Viidennen väitteen osalta on ensiksi hylättävä ÖVAG:n väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tutkinut sen tilannetta.
- 196 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet valituksenalaisen tuomion 389–408 kohdassa tutkinut johtavien pankkien ja niiden hajautetun ryhmän välisiä suhteita kokonaisuudessaan ja on erityisesti ÖVAG:n osalta todennut kyseisen tuomion 400 kohdassa, että tämä vahvisti tarjoavansa ryhmänsä pankeille sellaisten toimintojen palveluja, joita nämä laitokset eivät voi hoitaa yksin pienen kokonsa ja resurssien puutteen vuoksi.
- 197 Siltä osin kuin kysymys on Itävallan perustuslakituomioistuimen tuomiosta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 393 kohdassa kuvannut olosuhteita, joissa asia saatettiin perustuslakituomioistuimen käsiteltäväksi, sekä tarkastellut tapaa, jolla tämä kuvasi keskuslaitosten roolia ja niiden suhteita hajautetusti organisoituihin pankkeihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi erityisesti, että perustuslakituomioistuimen mukaan tiiviisti yhteenpunoutunut oikeuksien ja velvollisuuksien verkosto on kehittynyt useiden vuosikymmenten kuluessa ja että tämä pätee sekä Raiffeisen-ryhmään, jota perustuslakituomioistuimen tuomio koski, että Volksbanken-ryhmään ja säästökassoihin.
- 198 Tässä yhteydessä on todettava, että ÖVAG:n esittämät väitteet, jotka koskevat virheellisiä tosiseikkojen toteamista, selvitysaineiston ottamista huomioon vääristyneellä tavalla ja harkintavallan ylittämistä, merkitsevät sitä, että asetetaan kyseenalaiseksi tapa, jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut erään asianosaisen esittämässä selvitysaineistossa esitettyjä tosiseikkoja.
- 199 Ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on arvioida sille esitetyn selvityksen näyttöarvoa, ja lukuun ottamatta sitä tapausta, että tuomioistuimelle esitetty selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tämä arviointi ei ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen harjoit-

taman valvonnan piiriin (ks. asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 83 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 200 Tältä osin on riittävää todeta, että ÖVAG ei ole esittänyt seikkoja, jotka osoittaisivat, että vääristäminen, jonka se erityisesti väittää tapahtuneen, olisi todellisuudessa tapahtunut.
- 201 Samoin on sen vääristämisen osalta, jonka valittaja väittää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehneen valituksenalaisen tuomion 401 kohdassa.
- 202 Tutkitun valitusperusteen seitsemännen osan viides väite on tämän vuoksi hylättävä kokonaisuudessaan.
- 203 Tutkitun valitusperusteen seitsemäs osa, samoin kuin näin ollen valitusperuste, jonka mukaan rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on tehty oikeudellisia virheitä, on tämän vuoksi hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellisia virheitä, perustelut ovat puutteellisia ja selvitysaineisto on otettu huomioon vääristyneellä tavalla siltä osin kuin kysymys on lieventävien olosuhteiden olemassaolosta

- 204 Tämä valitusperuste jakautuu kolmeen osaan.

a) Ensimmäinen osa, joka perustuu oikeudellisiin virheisiin, vääristämiseen ja ristiriitaisiin perusteluihin arvioitaessa ÖVAG:n passiivista käyttäytymistä

i) Asianosaisten lausumat

205 ÖVAG arvostelee valituksenalaista tuomiota siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt kokonaisuudessaan väitteet, joiden mukaan lieventäviä olosuhteita ei ollut otettu huomioon.

206 ÖVAG arvostelee ensimmäisessä väitteessään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on pelkästään toistanut suuntaviivojen sanamuodon tutkimatta asian olosuhteita ja erityisesti ÖVAG:n erityisroolia Lombard-klubissa.

207 ÖVAG katsoo toisessa väitteessään, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt valituksenalaisen tuomion 483 kohdassa oikeudellisen virheen nojautuessaan arvioinnissaan perusteeseen, joka koskee pankkien osallistumista kokouksiin ja jota on käytetty myös jaettaessa pankkeja luokkiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näin tehdessään kytkenyt kysymyksen pankkien luokittelusta niiden markkinavoiman perusteella kysymykseen lieventävän olosuhteen olemassaolon tunnustamisesta. Valittajan mukaan lieventävän olosuhteen tunnustaminen ei voi riippua siitä, onko yrityksen osallistuminen kokouksiin ollut ”satunnaista”. Suuntaviivojen mukaan komission on nimittäin arvioitava rooleja eriytetysti eikä tyydyttävä mustavalkoisiin ”kaikki tai ei mitään” -tyyppisiin esityksiin.

208 ÖVAG:n kolmannen väitteen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut sen esittämän selvityksen ja asiakirja-aineistosta ilmenevät tosiseikat, jotka koskevat sen osallistumista kartelliin, huomioon vääristyneellä tavalla. ÖVAG ei nimittäin ole missään vaiheessa väittänyt sanoutuneensa irti kartellista, vaan se on koko ajan korostanut, kuinka vaatimaton sen rooli kartellissa oli (valituksenalaisen tuomion 484 kohta).

- 209 ÖVAG väittää neljänneksi, että perustelut ovat ristiriitaiset, ja toteaa, että valituksenalaisen tuomion 485 ja 486 kohdassa esitetty analyysi on ristiriitainen, koska valittajaa on pidetty ”suurena pankkina” ja ”ryhmän edustajana”, vaikka komissio ei ollut tehnyt sen toimitiloissa mitään tarkastusta, vaikka valittaja ei kuulunut ”tiivimpään pankkien ryhmään” ja vaikka se osallistui vain harvoihin kokouksiin.
- 210 Komissio katsoo, että näillä väitteillä ei ole merkitystä yksinkertaisesti siitä syystä, että yhteisöjen tuomioistuin ei voi kohtuullisuussyistä korvata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 211 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on viitannut valituksenalaisen tuomion 482 ja 486 kohdassa oikeuskäytäntöön, joka koskee yhtäältä seikkoja, jotka osoittavat yrityksen passiivista roolia kartellissa, ja toisaalta yrityksen osallistumista yhteen tai useampaan kokoukseen, ja kun se on valituksenalaisen tuomion 483–485 ja 487–489 kohdassa tarkastellut, miten komissio on ottanut huomioon kunkin yrityksen käyttäytymisen, se ei ole pelkästään toistanut suuntaviivojen sanamuotoa vaan päinvastoin tutkinut yksityiskohtaisesti seikat, joihin ÖVAG on vedonnut.
- 212 Näin ollen ensimmäisen osan ensimmäinen väite on hylättävä.
- 213 Siltä osin kuin kysymys on oikeudellisesta virheestä, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen väitetään syyllistyneen valituksenalaisen tuomion 483 kohdassa, on muistettava, että yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että tietyn yrityksen voidaan pätevästi katsoa olevan vastuussa EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisesta, kun kyseinen yritys on osallistunut näihin kokouksiin tietoisena niiden tarkoituksesta, vaikka yritys ei tämän jälkeen olisikaan toimeenpannut tiettyä näissä kokouksissa sovittua toimenpi-

dettä (ks. yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 509 kohta).

- 214 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 483 kohdassa katsonut, että komissio on valinnut riidanalaisen päätöksen adressaatit juuri sen perusteella, että ne ovat osallistuneet erityisen usein tärkeimpiin kokouksiin, se ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä.
- 215 Toisin kuin ÖVAG väittää, tämä arviointiperuste ei myöskään ole sama kuin se, jota käytettiin pankkien jakamiseksi luokkiin. Viimeksi mainitussa tilanteessa käytettiin näet arviointiperustetta, joka mainitaan suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudennessa alakohdassa ja joka koskee pankkien taloudellista voimaa.
- 216 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 487 kohdassa katsonut, että pankkien eriyttäminen, joka voi perustua siihen, että niillä oli kokouksissa eri rooli, oli ”otettu jo huomioon luokiteltaessa pankkeja eri ryhmiin”, se ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä. Ennen tähän toteamukseen päättymistä se nimittäin tarkasteli pankkeja, joilla oli kokouksissa tärkein rooli, ja niiden asemaa markkinoilla todetakseen sitten, että kysymyksessä olivat samat pankit.
- 217 Tutkitun valitusperusteen ensimmäisen osan toinen väite on tämän johdosta hylättävä.
- 218 Kolmannesta väitteestä on todettava, että valittaja ei esitä mitään seikkaa, joka osoittaisi, että selvitysaineisto olisi otettu huomioon vääristyneellä tavalla.

- 219 Tutkitun valitusperusteen ensimmäisen osan kolmas väite on näin ollen hylättävä.
- 220 Neljännestä väitteestä on todettava, kuten komissio huomauttaa, että valittajan väitteet, joiden mukaan oli olemassa lieventäviä olosuhteita, on esitetty ensimmäisen kerran muutoksenhakuvaiheessa.
- 221 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on katsottu, että jos asianosaisella olisi oikeus esittää ensi kertaa vasta yhteisöjen tuomioistuimessa vaatimuksilleen perusteita, joihin hän ei ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa vedonnut, asianosaisella olisi oikeus laajentaa yhteisöjen tuomioistuimessa, jonka toimivalta muutoksenhakuasioissa on rajoitettu, kannettaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsiteltyyn asiaan nähden. Yhteisöjen tuomioistuin on siten valitusasioissa toimivaltainen tutkimaan ainoastaan arvioinnit, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista (ks. esim. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 165 kohta).
- 222 Nämä väitteet on siis jätettävä muutoksenhakuvaiheessa tutkimatta.
- 223 Tutkitun valitusperusteen ensimmäinen osa on tämän johdosta hylättävä kokonaisuudessaan.

b) Toinen osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on viranomaisten osallistumisesta pankkien kokouksiin

i) Asianosaisten lausumat

224 BA-CA väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on valituksenalaisen tuomion 505 kohdassa jättänyt ottamatta viranomaisten osallistumisen huomioon lieventävänä olosuhteenä.

225 BA-CA:n mukaan komission päätöskäytännöstä ja yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä seuraa, että se, että kansallinen lainsäätävä tai viranomaiset ovat sallineet käyttäytymisen, on lieventävä olosuhde ja oikeuttaa sakon alentamiseen asianomaisten yritysten koosta riippumatta.

226 BA-CA arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta erityisesti siitä, että tämä on katsonut valituksenalaisen tuomion 505 kohdassa, että sitä, että viranomaiset ovat sallineet kilpailusääntöjen rikkomisen, ei voida ottaa huomioon, ”kun otetaan erityisesti huomioon keinot, joita pankeilla on käytettävissään hankkiakseen täsmällisiä ja oikeita oikeudellisia neuvoja”. Tämä edellytys ei yhtäältä ole yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön ja erityisesti asiassa C-198/01, CIF, 9.9.2003 annetun tuomion (Kok., s. I-8055, 57 kohta) mukainen. Tällainen edellytys johtaa toisaalta valittajan mukaan siihen, että tiettyjä yrityksiä syrjitään niiden toimialan perusteella.

227 Komissio toteaa ensisijaisesti, että nämä väitteet on jätettävä tutkimatta, koska niissä pelkästään toistetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetyt tosiseikat. Se toteaa toissijaisesti, että nämä väitteet ovat perusteettomia.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

228 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 505 kohdassa seuraavaa:

”Sen osalta, että tietyt viranomaiset ([Itävallan keskuspankki], valtiovarainministeriö ja Wirtschaftskammer) ovat osallistuneet kokouksiin, on todettava, etteivät kantajien esittämät seikat ole riittäviä perustelemaan kohtuullista epäilyä siitä, että kokoukset eivät olisi yhteisön kilpailuoikeuden vastaisia. Vaikka ei ole mahdotonta, että tietyissä tilanteissa kansallinen lainsäädäntö tai kansallisten viranomaisten menettely saattaisivat olla lieventäviä olosuhteita (ks. vastaavasti edellä 258 kohdassa mainittu asia CIF, tuomion 57 kohta), sitä, että Itävallan viranomaiset ovat hyväksyneet kilpailusääntöjen rikkomisen tai sallineet sen, ei voida tässä yhteydessä ottaa huomioon, kun otetaan erityisesti huomioon keinot, joita pankeilla on käytettävissään hankkiakseen täsmällisiä ja oikeita oikeudellisia neuvoja.”

229 Tämän kohdan ensimmäinen virke on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tosiseikoista tekemä arvio, jota ei voida asettaa kyseenalaiseksi muutoksenhakuvaiheessa.

230 Kyseisen kohdan toisesta virkkeestä on heti aluksi todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä.

231 Yhtäältä toisin kuin BA-CA väittää, edellä mainitussa asiassa CIF annetussa tuomiossa esitetty ennakkoratkaisukysymys koski EY 81 artiklan puitteissa kansallisen kilpailuviranomaisen roolia tilanteessa, jossa kansallisessa lainsäädännössä edellytetään tai suositetaan kartellia ja oikeutetaan se tai vahvistetaan sen vaikutuksia. Yhteisöjen tuomioistuin totesi tämän tuomion 57 kohdassa, että ”harkittaessa seuraamuksen suuruutta kyseinen kansallinen lainsäädäntö on lieventävä asianhaara, jonka valossa

asianomaisten yritysten menettelyä voidaan arvioida”. Tästä seuraa, että asiassa CIF annettu tuomio ei millään tavoin koske viranomaisten osallistumista kartelliin.

232 Kuten julkisasiamies lisäksi toteaa ratkaisuehdotuksensa 404 kohdassa, Itävallan laki, jossa pankkien sallittiin harjoittaa yhteistoimintaa, kumottiin viimeistään 1.1.1994 eli vuotta ennen riidanalaisen päätöksen kattamaa kilpailusääntöjen rikkomisen ajanjaksoa.

233 Toisaalta BA-CA ei voi vedota yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamiseen. Yhteisöjen tuomioistuin on näet toistuvasti todennut, että komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla ja että muita asioita koskevat päätökset ovat luonteeltaan viitteellisiä syrjinnän olemassaolon osalta (ks. asia C-167/04 P, JCB Service v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8935, 205 kohta).

234 Edellä esitetystä seuraa, että BA-CA:n esittämät väitteet ja näin ollen tutkitun valitusperusteen toinen osa on hylättävä.

c) Kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on kokousten julkisuudesta

i) Asianosaisten lausumat

235 BA-CA väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt valituksenalaisen tuomion 506 kohdassa oikeudellisen virheen, kun se on katsonut, että kokoukset eivät olleet siten yleisessä tiedossa, että BA-CA:n sakkoa olisi alennettu.

236 BA-CA:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ensiksi loukannut todistelua koskevaa periaatetta, kun se ei ole tutkinut aineellisesti BA-CA:n esittämiä asiakirjoja, jotka osoittavat, että kokousten tarkoitus ja sisältö olivat yleisessä tiedossa.

237 BA-CA:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toiseksi toistanut sen esittämän tosiseikkoja koskevan selvityksen väärin, koska se nimenomaan ei ollut väittänyt, että se, että kokouksista tiedettiin yleisesti, osoittaa niiden olleen lainmukaisia.

238 BA-CA:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kolmanneksi ylittää sen, mitä on mahdollista vaatia, katsoessaan, että yleisöllä on oltava täydelliset tiedot kokouksista, jotta sakkoa voitaisiin alentaa.

239 Komissio katsoo, että nämä väitteet on jätettävä tutkimatta ja että ne ainakin ovat aineellisesti perusteettomia. Se toteaa, että ei ole olemassa oikeuskäytäntöä, jonka mukaan kartelliin osallistuneet saattoivat katsoa, että niiden menettelytavat olivat lainmukaisia sen johdosta, että tietyt menettelyt olivat yleisesti tunnettuja. Jos näin olisi, rahamääräisten seuraamusten välttämiseksi riittäisi, että tietyistä menettelytavoista tehtäisiin julkisia. Komission mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tuo tältä osin selvästi esiin, ettei yleisellä tunnettuudella ole ratkaisevaa merkitystä.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

240 Kaksi ensimmäistä väitettä on hylättävä, koska BA-CA ei ole esittänyt seikkoja, jotka ovat välttämättömiä, jotta voidaan tutkia, onko todisteet, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on maininnut valituksenalaisen tuomion 506 kohdassa esittämässään toteamuksissa, otettu vääristyneellä tavalla huomioon.

241 Kolmannesta väitteestä on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole katsonut, että kartellien pitäisi olla täysin yleisön tiedossa, vaan pelkästään, että kartellin pitäisi olla koko laajuudessaan yleisön tiedossa. Tämä väite on näin ollen hylättävä perusteettomana.

242 Edellä esitetystä seuraa, että tämän valitusperusteen kolmas osa on hylättävä, samoin kuin näin ollen koko valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellisia virheitä, perustelut ovat puutteellisia ja selvitysaineisto on otettu huomioon vääristyneellä tavalla siltä osin kuin kysymys on lieventävien olosuhteiden olemassaolosta.

3. Valitusperuste, jonka mukaan yhteistyötiedonantoa on rikottu

243 Tämä valitusperuste jakautuu kahteen osaan.

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut komission harkintavaltaa virheellisesti

i) Asianosaisten lausumat

244 BA-CA väittää, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole arvioinut oikein harkintavaltaa, joka komissiolla on sen soveltaessa yhteistyötiedonantoa, eikä oman valvontavaltansa rajoja.

245 BA-CA:n mukaan yhteistyötiedonannon D kohdassa ei näet anneta komissiolle mitään harkintavaltaa yhtäältä sen osalta, ovatko yrityksen toimittamat tiedot helpottaneet komission tehtävää, ja toisaalta sen osalta, onko sen kanssa yhteistyötä tehneen yrityksen sakkoa alennettava. Myöskään sillä, että viitataan edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Dansk Rørindustri ym. vastaan komissio annettuun tuomioon, ei voida osoittaa, että komissiolla on rajoittamaton harkintavalta. Lisäksi – ja toisin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut valituksenalaisen tuomion 532 kohdassa – ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on täysi harkintavalta yrityksen yhteistyön arvioinnin osalta.

246 Komissio pitää BA-CA:n väitteitä virheellisinä.

ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

247 Tämän valitusperusteen ensimmäinen osa on heti aluksi hylättävä.

248 Yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Dansk Rørindustri ym. vastaan komissio antamansa tuomion 394 kohdassa todennut, että komissiolla on harkintavaltaa arvioida, ovatko tiedot tai asiakirjat, joita yritykset ovat vapaaehtoisesti toimittaneet, helpottaneet sen tehtävää ja onko tarpeen myöntää yritykselle alennus tämän tiedonannon D kohdan 2 alakohdan nojalla.

249 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näin ollen oikeudelliseen virheeseen syyllistymättä valituksenalaisen tuomion 532 kohdassa todennut, että tähän arviointiin kohdistuu vain rajoitettu tuomioistuinvalvonta.

250 Tästä seuraa, että tutkitun valitusperusteen ensimmäinen osa on hylättävä perusteet-
tomana.

b) Toinen osa, jonka mukaan yhteistyötiedonannon soveltamisessa on tehty oikeudellinen virhe

i) Ensimmäinen väite, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe, siltä osin kuin kysymys on vaatimuksesta lisäarvon tuomisesta yhteistyössä, ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu

– Asianosaisten lausumat

251 RZB ja BA-CA väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on valituksenalaisen tuomion 553 kohdassa todennut, että komissio saattoi asettaa sakon määrän alentamiselle sen edellytyksen, että yhteistyö tuottaa lisäarvoa.

252 BA-CA väittää myös, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se on käyttänyt tätä arviointiperustetta. Sen mukaan tämän periaatteen noudattamisen olisi pitänyt johtaa suurempaan sakon alennukseen, koska sen tekemä yhteistyö oli merkittävämpää ja korkealaatuisempaa kuin muiden pankkien tekemä yhteistyö.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 253 Koska ensimmäisessä argumentissa pelkästään toistetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetty sama argumentti, se on jätettävä muutoksenhaun yhteydessä tutkimatta.
- 254 Toisen argumentin osalta on muistettava, että muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuin valvoo ensinnäkin sitä, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 17/15 artiklan valossa, ja toiseksi yhteisöjen tuomioistuin tutkii, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia kantajan esittämiä argumentteja, joilla pyritään sakon poistamiseen tai alentamiseen (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 244 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 255 Sen sijaan siltä osin kuin kysymys on sakon alennuksen suuruudesta yhteisöjen tuomioistuimen asiana ei ole korvata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan viimeksi mainitun käytettyä täyttä harkintavaltaansa (ks. vastavasti em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 245 kohta).
- 256 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 553–557 kohdassa tutkittuaan asian todennut, että valittajien toimittamien asiakirjojen lisäarvo ei oikeuta suurempaan sakon alennukseen. Tällainen tosiseikkojen arviointi kuuluu yksin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivaltaan, minkä vuoksi yhteisöjen tuomioistuin tässä tuomiossa jo mainitun oikeuskäytännön mukaan ei muutoksenhakuvaiheessa voi korvata sen arviointia omallaan.
- 257 Tästä seuraa, että tämä väite on jätettävä tutkimatta siltä osin kuin sen tarkoituksena on sakon alentamisen uudelleen tutkiminen.

ii) Toinen väite, jonka mukaan yritysten yhteistyön laajuuden tutkinnassa on tehty oikeudellisia virheitä, yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, luottamuksensuojan periaatetta ja puolustautumisoikeuksien periaatetta on loukattu ja perustelut ovat puutteelliset

258 Toinen väite jakautuu kuuteen osaan.

– Toisen väitteen ensimmäinen osa

Asianosaisten lausumat

259 RZB väittää ensiksi, että perustelut ovat ristiriitaiset, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jättänyt ottamatta huomioon sen, että sen lisäksi, että tietyt komissiolle annetut vastaukset olivat vapaaehtoisia (valituksenalaisen tuomion 542 kohta), ne olivat myös laajempia kuin sen pyytämät tiedot (valituksenalaisen tuomion 552 kohta).

260 RZB väittää toiseksi, että valituksenalaisen tuomion 541 kohdassa kehitelty kanta johtaa siihen, että komission sallitaan osoittaa yrityksille, joiden se katsoo kuuluvan kartelliin, erittäin väljästi muotoiltuja tietojensaantipyyntöjä, joista aiheutuu seurauksia niille yrityksille, jotka eivät vastaa niihin. Komissio kohdistaa tällöin yrityksiin pakkoa, jota ne eivät voi torjua, osoittamalla niille vakiokysymyksiä, jotka saavat ne todistamaan itseään vastaan. Tällaisella päättelyllä loukataan puolustautumisoikeuksia, sellaisina kuin nämä on vahvistettu asiassa 374/87, Orkem vastaan komissio, 18.10.1989 annetussa tuomiossa (Kok., s. 3283, Kok. Ep. X, s. 231, 32 kohta).

- 261 RZB toteaa, että tätä oikeuskäytäntöä ei aseta kyseenalaiseksi yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-301/04 P, komissio vastaan SGL Carbon, 29.6.2006 antamassa tuomiossa (Kok., s. I-5915, 48 kohta) asetettu sääntö, koska esiin tulleet ongelmat olivat paremmin kohdennettuja ja konkreettisempia kuin käsiteltävänä olevassa asiassa.
- 262 Komission mukaan RZB jättää huomiotta, että komissio voi ottaa huomioon yhteistyötiedonannossa tarkoitettua vapaaehtoisen yhteistyön alaan kuuluvat tiedot vain, jos ne helpottavat komission tehtävää sen todetessa kilpailusääntöjen rikkomisen ja määrätessä siitä seuraamusta ja ovat osoitus todellisesta yhteistyöstä. Komission mukaan RZB:n toimittamissa tiedoissa kuitenkin vain kuvailtiin Lombard-verkoston historiallista taustaa ja kartellin kokousten sisältöä, jotka olivat jo komission tiedossa. Niillä ei siis ollut välttämätöntä lisäarvoa.
- 263 Komissio korostaa lisäksi, että silloin kun se esitti valittajille kysymyksiä, sen tiedossa oli, että kaikkia pankkituotteita oli käsitelty useissa kokouksissa ja että nämä kokoukset kuuluivat verkostoon, joten kilpailusääntöjen rikkomisen puitteet ja tutkinnan kohde oli selvästi yksilöity erityisesti rikkomiseen osallistuneiden yritysten, rikkomisen laadun ja sopimusten kohteen osalta.
- 264 Komissio täsmentää lopuksi, että kysymykset koskivat kaikkia säännöllisiä kokouksia, joten yritysten ei tarvinnut valita tai arvioida, mitkä kokoukset saattoivat olla EY 81 artiklan rikkomista.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 265 Siltä osin kuin on kysymys ensimmäisestä argumentista, toisin kuin RZB väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole toiminut ristiriitaisesti, kun se on valituksenalaisen tuomion 542 kohdassa todennut, että ”riidanalaisen päätöksen 546 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on pitänyt vapaaehtoisina vastauksia

kysymyksiin, jotka koskivat salaisten kokousten sisältöä”, ja kyseisen tuomion 552 kohdassa, että ”komissio on myöntänyt riidanalaisen päätöksen 553 perustelukappaleessa, että pankit olivat vapaaehtoisesti toimittaneet yhteisessä tosiseikkoja koskevassa selvityksessä laajemmin tietoa kuin komissio oli pyytänyt”.

266 Ensimmäinen toteamus liittyy näet asiakirjojen ja tietojen toimittamiseen komission 21.9.1998 pankeille osoittaman tietopyynnön yhteydessä asetuksen N:o 17 11 artiklan 2–4 kohdan mukaisessa menettelyssä.

267 Toinen toteamus sen sijaan koskee sen tosiseikoista tehdyn yhteisen selvityksen sisältöä, jonka pankit toimittivat edeltävän menettelyn kuluessa mutta edellä mainittuun tietopyyntöön antamiensa vastausten jälkeen.

268 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi aivan oikein valituksenalaisen tuomion 545 kohdassa todennut, että ”tämä pätisi lisäksi siinäkin tapauksessa, että kyseisten asiakirjojen esittämisen vapaaehtoisuutta arvioitaisiin eri tavalla”, koska komissio oli jo myöntänyt 10 prosentin suuruisen sakon alennuksen.

269 Tästä seuraa, että toisen väitteen ensimmäisen osan ensimmäinen argumentti on hylättävä.

270 Puolustautumisoikeuksien kunnioittamista koskevan toisen argumentin osalta on muistutettava, että puolustautumisoikeuksien noudattaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia – erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja –, on yhteisön oikeuden peruseriaate, jota on noudatettava, vaikka kyse on luonteeltaan hallinnollisesta menettelystä (ks. asia C-308/04 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5977, 94 kohta).

- 271 Vaikka komissioilla on oikeus asetuksen N:o 17/11 artiklan 2 ja 5 kohdan tehokkaan vaikutuksen turvaamiseksi velvoittaa yritys toimittamaan kaikki tarvittavat tiedot tämän yrityksen tiedossa mahdollisesti olevista seikoista sekä tarvittaessa yrityksen hallussa olevat näitä seikkoja koskevat asiakirjat siitä huolimatta, että kyseisten asiakirjojen perusteella voitaisiin osoittaa kyseisen yrityksen tai jonkin toisen yrityksen rajoittaneen kilpailua, se ei kuitenkaan voi tietopyynnöllä vahingoittaa yritykselle tunnustettuja puolustautumisoikeuksia (em. asia Orkem v. komissio, tuomion 34 kohta).
- 272 Käsiteltävänä olevassa asiassa on kuitenkin riittävää todeta, että komissio ei ole missään vaiheessa tehnyt asetuksen N:o 17/11 artiklan 2 ja 5 kohdassa tarkoitettua päätöstä. Argumentti, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olisi valituksenalaisen tuomion 541 kohdassa noudattanut edellä mainitussa asiassa Orkem vastaan komissio annettuun tuomioon perustuvaa oikeuskäytäntöä, on siis hylättävä.
- 273 Toinen argumentti on siis hylättävä, samoin kuin tämän jälkeen toisen väitteen ensimmäinen osa kokonaisuudessaan.

– Toisen väitteen toinen osa, jonka mukaan tosiseikoista annetun yhteisen selvityksen arvioinnissa on tehty oikeudellisia virheitä

Asianosaisten lausumat

- 274 RZB ja BA-CA väittävät ensinnäkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan valituksenalaisen tuomion 556 kohdassa, että asiayhteyttä koskevia selityksiä, jotka liittyivät kilpailuoikeuden vastaisiin menettelytapoihin, ei voida pitää yhteistyötiedonannossa tarkoitettuna menettelyssä harjoitettuna yhteistyönä, koska ne voivat olla yritysten puolustautumiskeino. BA-CA:n mukaan ei ole olemassa mitään oikeudellista sääntöä, jonka mukaan asiakirja, jota

asianosaiset käyttävät puolustautuakseen, ei voisi samaan aikaan antaa komissiolle asiakysymyksen osalta arvokkaita ja hyödyllisiä tietoja, jotka auttavat rikkomisen toteamisessa.

- 275 RZB väittää toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemä analyysi on virheellinen, koska komission päättely on ristiriidassa sen oman päätöskäytännön kanssa. Valittaja viittaa tältä osin komission sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa vuonna 2006 antaman yhteistyötiedonannon (EUVL 2006, C 298, s. 17) II luvun A osan 9 kohdan a alakohtaan ja IV lukuun.
- 276 BA-CA väittää kolmanneksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt virheen katsoessaan, että komissio sai ottaa pankkien vapaaehtoisen yhteistyön hyödyllisyyttä arvioidessaan huomioon, etteivät ne olleet tosiseikoista annetussa yhteisessä selvityksessä toimittaneet sille ”kaikkia kokouksiin liittyviä asiakirjoja”.
- 277 BA-CA:n mukaan ei ole olemassa mitään tällaista sääntöä. Se toteaa lisäksi, että kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden vuoksi se pystyi toimittamaan nämä asiakirjat vain vähitellen.
- 278 BA-CA väittää neljänneksi, että valituksenalaisessa tuomiossa on ristiriita. Se toteaa nimittäin, että vaikka yhteinen selvitys tosiseikoista on auttanut rikkomisen toteamisessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole myöntänyt valittajalle lainkaan sakon alennusta.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 279 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti ja oikeudelliseen virheeseen tai ristiriitaisiin perusteluihin syylistymättä valituksenalaisen tuomion 554–558 kohdassa todennut, että komissio on aivan oikein kieltäytynyt pitämästä yhteisen tosiseikkoja koskevan selvityksen liitteenä toimitettuja asiakirjoja ”uusina”, ottanut huomioon näiden liitteiden ”epätäydellisyyden” ja todennut, että ”pankit olivat käyttäneet [yhteistä selvitystä tosiseikoista] esittääkseen oman näkemyksensä kokouksista ja siten puolustautumiskeinona”.
- 280 On muistettava, että komissiolla on tältä osin harkintavaltaa, mikä ilmenee jo kyseisen yhteistyötiedonannon D kohdan 2 alakohdan sanamuodosta ja erityisesti johdantosaanoista ”Näin voidaan menetellä erityisesti – –” (em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 394 kohta).
- 281 Lisäksi – ja ennen kaikkea – alennus yhteistyötiedonannon nojalla on perusteltu ainoastaan silloin, kun toimitettujen tietojen ja kyseessä olevan yrityksen käyttäytymisen yleisemminkin voidaan katsoa osoittavan, että yritys on harjoittanut todellista yhteistyötä (em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 395 kohta).
- 282 Kuten itse yhteistyön käsitteestä, sellaisena kuin se esitetään yhteistyötiedonannossa ja erityisesti sen johdanto-osassa ja D kohdan 1 alakohdassa, ilmenee, yksinomaan silloin, kun asianomaisen yrityksen käyttäytyminen osoittaa tällaista yhteistyöhönkeä, on mahdollista myöntää alennus kyseisen tiedonannon perusteella (em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 396 kohta).

283 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 554–557 kohdassa todennut, RZB ja BA-CA, jotka toimittivat epätäydellisen tosiseikkoja koskevan selvityksen, joka on vain vahvistava ja jolla ei ole mitään lisäarvoa, eivät voi vedota tällaiseen käyttäytymiseen.

284 Tämän toisen väitteen toinen osa on näin ollen hylättävä.

– Toisen väitteen kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa sitä, että RZB on myöntänyt rikkomisen kilpailusääntöjen vastaisen tarkoituksen, ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu

Asianosaisten lausumat

285 RZB arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on valituksenalaisen tuomion 559 kohdassa jättänyt huomiotta RZB:n tunnustuksen erityisen arvon, vaikka komissio on analyysissään viitannut siihen nimenomaisesti ja katsonut, että kokousten todellista vaikutusta ei ollut tarpeen tutkia.

286 Valituksenalaisen tuomion edellä mainitussa 559 kohdassa olevassa analyysissä jätetään huomioon ottamatta yhdenvertaisen kohtelun periaate, koska RZB:tä on sen myöntämisestä huolimatta kohdeltu samalla tavoin kuin muita pankkeja. RZB vaatii yhteisöjen tuomioistuinta korjaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemän virheen ja katsoo, että ainakin 10 prosentin suuruinen sakon alennus on perusteltu.

287 Komissio toteaa jo riidanalaisen päätöksen 426 perustelukappaleessa selittäneensä ja osoittaneensa, että kokousten tarkoitus oli kilpailun rajoittaminen, ja myöntäminen ei tuonut tähän mitään lisää.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

288 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 559 kohdassa todennut, että "[komission] tehtävänä on – – arvioida kussakin yksittäistapauksessa, onko tällainen tunnustus todellisuudessa helpottanut sen työtä", se ei ole tehnyt oikeudellista virhettä.

289 Kuten tämän tuomion 248 kohdassa on todettu, komissiolla on laaja harkintavalta siltä osin kuin kysymys on yritysten menettelyssä tekemästä yhteistyöstä.

290 Koska myöntäminen ei helpottanut komission työtä, vaan, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, se pelkästään vahvisti komission omat toteamukset, RZB:n esittämä argumentti yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamisesta ei myöskään voi menestyä.

291 Toisen väitteen kolmas osa on näin ollen hylättävä.

– Toisen väitteen neljäs osa, jonka mukaan todistustaakka on käännetty RZB:n tekemän yhteistyön arvon osalta ja luottamuksensuojan periaatetta on loukattu

Asianosaisten lausumat

292 RZB arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on kääntänyt todistustaakan katsoessaan valituksenalaisen tuomion 546–551 kohdassa, että RZB:n

olisi saadaksen 10:tä prosenttia suuremman alennuksen sakkoon pitänyt osoittaa, että komissio ei olisi pystynyt näyttämään kilpailusääntöjen rikkomista toteen ilman esitettyjä todisteita.

293 RZB toteaa yhtäältä, että tämä käsitys on ristiriidassa yhteistyötiedonannon D kohdan 2 alakohdan toisen luetelmakohdan kanssa ja loukkaa näin ollen luottamuksensuojan periaatetta. Toisaalta tämä käsitys ei ole yhteensoveltuva sen kanssa, että komissio on hallinnollisissa menettelyissä velvollinen näyttämään toteen sekä myönteiset että kielteiset tosiseikat.

294 Komission mukaan RZB:n väitteet ovat virheellisiä. Se toteaa, että yhteistyötiedonannon D kohdan 2 alakohdan ensimmäisestä luetelmakohdasta seuraa, että käytettävien todistuskeinojen on myötävaikutettava rikkomisen olemassaolon vahvistamiseen. Komissiolla oli tarkastusten jälkeen käytettävissään olennaisten tosiseikkojen toteamiseksi tarvittavat asiakirjat, ja se esitti näin ollen itse rikkomisen osatekijät. RZB ei ole kumonnut tätä näyttöä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

295 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 551 kohdassa todennut, että ”kantajat [eivät] ole osoittaneet, että vastauksena tietopyyntöihin toimitetut asiakirjat olisivat olleet välttämättömiä, jotta komissio olisi kyennyt yksilöimään kaikki tärkeimmät kokoukset, tai että niiden puuttuessa tarkastuksissa saadut todisteet olisivat olleet riittämättömiä, jotta kilpailusääntöjen rikkominen olisi kyetty näyttämään olennaisilta osin toteen ja sakkojen määräämisestä olisi kyetty tekemään päätös”.

296 Siltä osin kuin RZB pyrkii argumenteillaan asettamaan kyseenalaiseksi tämän ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittaman tosiseikkoja koskevan arvioinnin, argumentit on tämän muutoksenhaun yhteydessä jätettävä tutkimatta.

297 Siltä osin kuin kysymys on siitä, että todistustaakka olisi käännetty, on palautettava mieleen, että vaikka komission on perusteltava ne syyt, joiden nojalla se katsoo, että yritysten yhteistyötiedonannon puitteissa toimittamat seikat merkitsevät myötävaikutusta, joka oikeuttaa määrättävän sakon alentamiseen tai ei, on sitä vastoin yritysten, jotka haluavat riitauttaa komission tältä osin tekemän päätöksen, tehtävänä osoittaa, että komissio ei olisi ilman tällaisia yritysten vapaaehtoisesti toimittamia tietoja voinut näyttää toteen kilpailusääntöjen rikkomisen olennaista osaa ja siis tehdä päätöstä, jossa määrätään sakkoja.

298 Näissä olosuhteissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on aivan oikein valituksenalaisen tuomion 551 kohdassa todennut implisiittisesti, että valittajien tulisi esittää tällainen näyttö.

299 Toisen väitteen neljäs osa on näin ollen hylättävä.

– Toisen väitteen viides osa, jonka mukaan BA-CA:n esittämien täydentävien asiakirjojen arvoa koskevan analyysin yhteydessä on tehty oikeudellisia virheitä ja esitetty ristiriitaisia perusteluja

Asianosaisten lausumat

300 BA-CA riitauttaa pääasiallisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 560–563 kohdassa esittämän arvion niiden 33 kansion arvosta, jotka sisälsivät yli 10 000 sivua asiakirjoja ja jotka se oli lähettänyt komissiolle.

- 301 BA-CA väittää ensinnäkin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on mitätöinyt sen yhteistyön arvon kiristämällä koko ajan vaatimuksia, joiden on täyttyvä, jotta sakkoa voitaisiin alentaa. Se arvostelee erityisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittamaa vertailua näille asiakirjoille annettavan arvon ja tosiseikoista annetulle yhteiselle selvitykselle annettavan arvon välillä.
- 302 Toiseksi valittaja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustelut ovat ristiriitaiset, koska tuomioistuin kieltäytyy tosiseikoista annetun yhteisen selvityksen perusteella alentamasta sakkoa ilman uusia asiakirjoja, vaikka on selvää, että valittaja on asiakirjoja vapaaehtoisesti esittäessään toimittanut 10 000 sivua uusia asiakirjoja, joista osaa on kiistatta käytetty riidanalaisessa päätöksessä.
- 303 Komission mukaan tämä argumentti on jätettävä tutkimatta, koska siinä toistetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa jo esitetty argumentti. Komissio korostaa lisäksi, että se, että asiakirjat ovat uusia eli että niitä ei ole vielä esitetty, ei sellaisenaan vielä merkitse, että niitä voitaisiin pitää yhteistyön puitteissa annettuna hyödyllisenä apuna.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 304 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 560 kohdassa todennut, että ”se, että yksi pankeista esittää täydentäviä asiakirjoja, voi olla perusteena sille, että sakkoa alennetaan tämän yhden osalta lisää, ainoastaan siinä tapauksessa, että tämä yhteistyö on todellisuudessa tuonut esiin uusia ja hyödyllisiä seikkoja verrattuna niihin seikkoihin, joita kaikki yritykset ovat yhdessä esittäneet”, se ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä.
- 305 Kuten tämän tuomion 281–283 kohdassa on todettu, alennus yhteistyötiedonannon nojalla on perusteltu ainoastaan silloin, kun toimitettujen tietojen voidaan katsoa

osoittavan, että yritys on harjoittanut todellista yhteistyötä, kun otetaan huomioon, että sakon määrän alentamisen tarkoituksena on palkita yritys hallinnollisen menettelyn aikaisesta toiminnasta, jonka avulla komissio on voinut todeta rikkomisen helpommin.

306 Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut, että BA-CA:n toimitamat asiakirjat eivät olleet uusia eivätkä hyödyllisiä seikkoja yhteiseen tosiseikkoja koskevan selvitykseen verrattuna, se on aivan oikein todennut valituksenalaisen tuomion 562 kohdassa, että komissio ei ollut velvollinen myöntämään sakosta ylimääräistä alennusta BA-CA:lle tällä perusteella.

307 Tästä seuraa, että toisen väitteen viides osa on hylättävä.

– Toisen väitteen kuudes osa, jonka mukaan BA-CA:n väitetiedoksiintoon antamia vastauksia ei ole otettu huomioon

Asianosaisten lausumat

308 BA-CA riitauttaa valituksenalaisen tuomion 564 kohdassa esitetyn ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnin, jonka mukaan komissio ei ollut velvollinen ottamaan sen väitetiedoksiintoon antamaa vastausta huomioon yhteistyönä.

309 Komissio pitää BA-CA:n väitettä virheellisenä.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

- 310 Tältä osin on syytä korostaa, että väitetiedoksianto on menettelyyn liittyvä ja valmisteleva asiakirja, jolla rajataan komission vireille paneman hallinnollisen menettelyn kohde puolustautumisoikeuksien tehokkaan käyttämisen varmistamiseksi ja estetään se, että komissio ottaa huomioon muita väitteitä asianomaisen menettelyn päättävässä päätöksessään (ks. erityisesti yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, *British American Tobacco ja Reynolds Industries v. komissio*, määräys 18.6.1986, Kok., s. 1899, Kok. Ep. IX, s. 249, 13 ja 14 kohta). Väitetiedoksiannon luonteelle on siis tyypillistä, että se on väliaikainen ja että komissio voi muuttaa sitä myöhemmässä arvioinnissaan osapuolten sille esittämien huomautusten ja muiden tosiseikkoja koskevien toteamusten perusteella (ks. vastaavasti em. asia *SGL Carbon v. komissio*, tuomion 62 kohta).
- 311 Komission pitää näet ottaa huomioon seikat, jotka perustuvat koko hallinnolliseen menettelyyn, ja joko hylättävä perusteettomat väitteet tai muokattava ja täydennettävä sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen osalta huomioon ottamiensa väitteiden tueksi esittämiään perusteluita. Väitetiedoksianto ei siten estä millään tavoin komissiota muuttamasta kantaansa kyseisten yritysten hyväksi (ks. em. yhdistetyt asiat *British American Tobacco ja Reynolds Industries v. komissio*, määräyksen 13 kohta).
- 312 Ei ole suljettu pois, että yritykset voivat väitetiedoksiannon jälkeen ja erityisesti siihen antamassaan vastauksessa toimittaa komissiolle ratkaisevia tietoja, joiden perusteella komissio myöntää niille sakon alennuksen yhteistyötiedonannon nojalla.
- 313 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kuitenkin tältä osin valituksenalaisen tuomion 564 kohdassa implisiittisesti todennut, että tilanne ei ollut tällainen käsiteltävänä olevassa asiassa BA-CA:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen osalta.

314 BA-CA ei ole väittänyt, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut selvitysaineiston tältä osin huomioon vääristyneellä tavalla, joten näissä olosuhteissa toisen väitteen kuudes osa on hylättävä, samoin kuin näin ollen toinen väite ja toinen osa kokonaisuudessaan.

315 Edellä esitetystä seuraa, että valitusperuste, jonka mukaan yhteistyötiedonantoa on rikottu, on osittain perusteeton ja se on osittain jätettävä tutkimatta ja se on tämän vuoksi hylättävä kokonaisuudessaan.

C Valitusperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut oikeutta tulla kuulluksi

a) Asianosaisten lausumat

316 BA-CA väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jättänyt huomiotta valittajan kuulluksi tulemistä koskevan oikeuden ulottuvuuden kieltäytyessään kuulemasta todistajaa.

317 Komissio katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole velvollinen hyväksymään näyttöä, jos se ei – kuten käsiteltävänä olevassa tapauksessa – ole merkityksellinen tosiseikkojen selvittämisen kannalta.

b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

318 Tältä osin on syytä todeta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 563 kohdassa hylännyt todistajan kuulemista koskevan pyynnön sillä perusteella, että ”tällä näytöllä ei ole välitöntä merkitystä arvioitaessa [esitettyjen] asiakirjojen hyödyllisyyttä”.

- 319 On palautettava mieleen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi yksin sen, onko sen ratkaistavana olevissa asioissa käytettävissä olevia tietoja tarpeen täydentää (ks. esim. yhdistetyt asiat C-57/00 P ja C-61/00 P, Freistaat Sachsen ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. I-9975, 47 kohta ja asia C-136/02 P, Mag Instrument v. SMHV, tuomio 7.10.2004, Kok., s. I-9165, 76 kohta).
- 320 Vaikka kannekirjelmässä tehty pyyntö todistajan kuulemiseksi on perusteltu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiana on arvioida, onko pyyntö asiaan vaikuttava, kun huomioon otetaan riidan kohde ja tarve kuulla nimettyä todistajaa (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørdindustri ym. v. komissio, tuomion 68 kohta).
- 321 Valittaja ei muutoksenhakuvaiheessa ole esittänyt näyttöä siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, jonka esittämiin lisäkysymyksiin BA-CA on voinut vastata, olisi loukannut sen oikeutta tulla kuulluksi kieltäytyessään kuulemasta tätä todistajaa.
- 322 Tästä seuraa, että tutkittu valitusperuste on hylättävä.

D Valitusperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvollisuutensa sakkojen suuruuden vahvistamisen osalta ja loukannut oikeutta tulla kuulluksi

a) Asianosaisten lausumat

- 323 BA-CA arvostelee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että tämä on valituksenalaisen tuomion 566 kohdassa täyttä harkintavaltaansa käyttäessään jättänyt noudattamatta perusteluvollisuutta ja jättänyt antamatta yrityksille, joita sakon vahvistaminen koskee, tilaisuutta tulla kuulluiksi.

324 Se täsmentää, että edellytykset, joiden nojalla yhteisöjen tuomioistuin katsoi asiassa C-3/06 P, Groupe Danone vastaan komissio, 8.2.2007 antamassaan tuomiossa (Kok., s. I-1331), että näitä velvollisuuksia ei ole, eivät käsiteltävänä olevassa asiassa täyty.

325 BA-CA korostaa erityisesti, että pankeille vuonna 2002 määrätty sakko oli kuudenneksi suurin komission milloinkaan määräämä sakko ja että kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli sitä uudelleen neljä vuotta myöhemmin, se piti sitä virheellisesti alhaisena.

326 Komissio toteaa, että valituksenalaisen tuomion 566 kohdassa esiin tuodut näkökohdat ovat vain täydentäviä loppupäätelmiä, joista ilmenee ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi.

b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

327 Tältä osin on ensiksi muistettava, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia – erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja –, on yhteisön oikeuden peruserä, jota on korostettu moneen otteeseen yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä (em. asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 68 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

328 Muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuin valvoo ensinnäkin sitä, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä EY 81 ja EY 82 artiklan ja asetuksen N:o 17/15 artiklan valossa, ja toiseksi yhteisöjen tuomioistuin tutkii, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia kantajan esittämiä argumentteja, joilla pyritään sakon poistamiseen tai alentamiseen (em. asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 69 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

329 Tarvitsematta lausua siitä, tuliko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ennen täyden harkintavaltansa käyttämistä kehottaa valittajaa esittämään huomautuksensa sakon määrän mahdollisesta muuttamisesta, on todettava, että BA-CA saattoi esittää asianmukaisesti näkemyksensä sakon määrän vahvistamisesta.

330 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 519 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, neljällä niistä kuudesta kanneperusteesta, jotka BA-CA esitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, pyrittiin sakon alentamiseen. Nämä kanneperusteet koskivat erityisesti komission arviointeja kilpailusääntöjen rikkomisen luonnehtimisen, lieventävien olosuhteiden olemassaolon ja valittajan menettelyssä harjoittaman yhteistyön osalta.

331 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti lisäksi BA-CA:lle lukuisia kysymyksiä, jotka koskivat lieventävien olosuhteiden olemassaoloa ja valittajan menettelyssä harjoittamaa yhteistyötä.

332 On todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tutkinut valituksenalaisen tuomion 216–571 kohdassa erittäin yksityiskohtaisesti kaikki merkitykselliset seikat, jotka liittyvät sakon määrän vahvistamiseen.

333 Tästä seuraa, että tutkittu valitusperuste on hylättävä.

334 Edellä esitetyn perusteella valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

335 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota sovelletaan saman työjärjestyksen 118 artiklan nojalla valituksen käsittelyyn, asianosainen, joka häviää asian, veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on vaatinut, että Erste, RZB, BA-CA ja ÖVAG veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, ja koska viimeksi mainitut ovat hävinneet asian, ne on veloitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Valitukset hylätään.**

- 2) **Erste Group Bank AG, aiemmin Erste Bank der österreichischen Sparkassen AG, Raiffeisen Zentralbank Österreich AG, Bank Austria Creditanstalt AG ja Österreichische Volksbanken AG veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Allekirjoitukset

Sisällys

I	Asiaa koskevat oikeussäännöt	I - 8823
	A Asetus N:o 17	I - 8823
	B Suuntaviivat	I - 8825
	C Yhteistyötiedonanto	I - 8826
II	Asian tausta ja riidanalainen päätös	I - 8828
III	Kanteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio	I - 8835
IV	Asianosaisten vaatimukset valitusasiassa	I - 8836
V	Valituksenalaisen tuomion kumoamisperusteet	I - 8839
VI	Valitusten tarkastelu	I - 8841
	A EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista koskevat valitusperusteet	I - 8842
	1. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamista koskevaa edellytystä	I - 8842
	a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa koko maan alueen kattavan kartellin kykyä vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan	I - 8842
	i) Asianosaisten lausumat	I - 8842
	ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8844
	b) Valitusperusteen toinen osa, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on katsonut, että komissio saattoi tutkia kokousten rajatylittäviä vaikutuksia kokonaisvaltaisesti, ja kun se on tehnyt virheellisen, puutteellisen ja ristiriitaisen analyysin merkityksellisten markkinoiden määritelmästä	I - 8847
	i) Asianosaisten lausumat	I - 8847
	ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8848
	– Väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tulkinnut oikeuskäytäntöä virheellisesti	I - 8848

– Väite, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut virheellisen, puutteellisen ja ristiriitaisen analyysin merkityksellisten markkinoiden määritelmästä	I - 8850
c) Valitusperusteen kolmas osa, jonka mukaan ei ole osoitettu, että kartelli vaikutti yhteisön sisäiseen kauppaan tuntuvasti	I - 8851
i) Asianosaisten lausumat	I - 8851
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8851
2. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe kohdennettaessa vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta	I - 8852
a) Asianosaisten lausumat	I - 8852
b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8854
B Valitusperusteet, joiden mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa on rikottu	I - 8856
1. Valitusperuste, jonka mukaan rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on oikeudellisia virheitä	I - 8856
a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan arviointi ei ole suuntaviivojen mukainen	I - 8857
i) Asianosaisten lausumat	I - 8857
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8857
b) Toinen osa, jonka mukaan rikkomisen laadun osalta on tehty oikeudellisia virheitä	I - 8858
i) Asianosaisten lausumat	I - 8859
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8860
c) Kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kyse on ”rikkomisen todellisesta vaikutuksesta markkinoihin”	I - 8862
i) Asianosaisten lausumat	I - 8862
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8863
d) Neljäs osa, jonka mukaan arvioitaessa ”merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuutta” on tehty oikeudellinen virhe	I - 8864
i) Asianosaisten lausumat	I - 8864
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8864
	I - 8913

- e) Viides osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa menettelyjen valikoivan vireillepanon vaikutuksia rikkomisen luonnehditaan ja perusteluvollisuus on laiminlyöty I - 8865
- i) Asianosaisten lausumat I - 8865
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8866
- f) Kuudes osa, jonka mukaan rikkomisen vakavuutta ei ole arvioitu kokonaisvaltaisesti. I - 8868
- i) Asianosaisten lausumat I - 8868
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8868
- g) Seitsemäs osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on komission suorittamasta valittajien jaosta rikkomisluokkiin I - 8870
- i) Asianosaisten lausumat I - 8870
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8875
2. Valitusperuste, jonka mukaan on tehty oikeudellisia virheitä, perustelut ovat puutteellisia ja selvitysaineisto on otettu huomioon vääristyneellä tavalla siltä osin kuin kysymys on lieventävien olosuhteiden olemassaolosta I - 8881
- a) Ensimmäinen osa, joka perustuu oikeudellisiin virheisiin, vääristämiseen ja ristiriitaisiin perusteluihin arvioitaessa ÖVAG:n passiivista käyttäytymistä I - 8882
- i) Asianosaisten lausumat I - 8882
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8883
- b) Toinen osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on viranomaisten osallistumisesta pankkien kokouksiin I - 8886
- i) Asianosaisten lausumat I - 8886
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8887
- c) Kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe siltä osin kuin kysymys on kokousten julkisuudesta I - 8888
- i) Asianosaisten lausumat I - 8888
- ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta I - 8889
3. Valitusperuste, jonka mukaan yhteistyötiedonantoa on rikottu I - 8890

a) Ensimmäinen osa, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut komission harkintavaltaa virheellisesti	I - 8890
i) Asianosaisten lausumat	I - 8890
ii) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8891
b) Toinen osa, jonka mukaan yhteistyötiedonannon soveltamisessa on tehty oikeudellinen virhe	I - 8892
i) Ensimmäinen väite, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe, siltä osin kuin kysymys on vaatimuksesta lisäarvon tuomisesta yhteistyössä, ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu	I - 8892
– Asianosaisten lausumat	I - 8892
– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8893
ii) Toinen väite, jonka mukaan yritysten yhteistyön laajuuden tutkinnassa on tehty oikeudellisia virheitä, yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, luottamuksensuojan periaatetta ja puolustautumisoikeuksien periaatetta on loukattu ja perustelut ovat puutteelliset	I - 8894
– Toisen väitteen ensimmäinen osa	I - 8894
Asianosaisten lausumat	I - 8894
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8895
– Toisen väitteen toinen osa, jonka mukaan tosiseikoista annetun yhteisen selvityksen arvioinnissa on tehty oikeudellisia virheitä	I - 8897
Asianosaisten lausumat	I - 8897
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8899
– Toisen väitteen kolmas osa, jonka mukaan on tehty oikeudellinen virhe arvioitaessa sitä, että RZB on myöntänyt rikkomisen kilpailusääntöjen vastaisen tarkoituksen, ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu	I - 8900
Asianosaisten lausumat	I - 8900
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8901
– Toisen väitteen neljäs osa, jonka mukaan todistustaakka on käännetty RZB:n tekemän yhteistyön arvon osalta ja luottamuksensuojan periaatetta on loukattu	I - 8901
	I - 8915

Asianosainten lausumat	I - 8901
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8902
– Toisen väitteen viides osa, jonka mukaan BA-CA:n esittämien täydentävien asiakirjojen arvoa koskevan analyysin yhteydessä on tehty oikeudellisia virheitä ja esitetty ristiriitaisia perusteluja	I - 8903
Asianosainten lausumat	I - 8903
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8904
– Toisen väitteen kuudes osa, jonka mukaan BA-CA:n väitetiedoksiantoon antamia vastauksia ei ole otettu huomioon	I - 8905
Asianosainten lausumat	I - 8905
Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8906
C Valitusperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut oikeutta tulla kuulluksi	I - 8907
a) Asianosainten lausumat	I - 8907
b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8907
D Valitusperuste, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvollisuutensa sakkojen suuruuden vahvistamisen osalta ja loukannut oikeutta tulla kuulluksi	I - 8908
a) Asianosainten lausumat	I - 8908
b) Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta	I - 8909
Oikeudenkäyntikulut	I - 8911
Oikeudenkäyntikulut	I - 8911
Oikeudenkäyntikulut	I - 8911
Oikeudenkäyntikulut	I - 8911